

**TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN İRANLI KADIN
GÖZÜNDEN: İRAN'DA KADIN HAKLARINA BİR
BAKIŞ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

Büşra ANBARCI

**Danışman
Prof. Dr. Adem SAĞIR**

**TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN İRANLI KADIN GÖZÜNDEN: İRAN'DA KADIN
HAKLARINA BİR BAKIŞ**

Büşra ANBARCI

Prof. Dr. Adem SAĞIR

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Mayıs 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI.....	4
ÖNSÖZ.....	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION.....	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	11
ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13
ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ.....	13
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	14
ARAŞTIRMANIN LİTERATÜR DEĞERLENDİRİLMESİ.....	14
ARAŞTIRMANIN ORGANİZASYON YAPISI	18
GİRİŞ	19
1. İRAN'A GENEL BİR BAKIŞ.....	22
1.1. Safevi ve Kaçar Hanedanlıkları	22
1.1.1. Safevi Hanedanlığı	22
1.1.2. Kaçar Hanedanlığı	25
1.2. Rıza Pehlevi Dönemi	26
1.3. Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi	27
1.3.1. Muhammed Musaddık Dönemi	28
1.3.2. İran'da Beyaz Devrim Dönemi	29

1.4. 1979 İnan İslam Devrimi.....	31
1.4.1. Devrimin Ortaya Çıkışı	32
1.5. İnan İslam Cumhuriyeti.....	34
2. İRAN’DA KADIN MESELESİ.....	35
2.1. Safevi ve Kaçar Hanedanlıklarında Kadın Meselesi	36
2.2. Rıza Pehlevi Döneminde Kadın Meselesi	37
2.3. Muhammed Rıza Pehlevi Döneminde Kadın Meselesi	38
2.4. 1979 İnan İslam Devrimi ve Sonrasında Kadın Meselesi.....	38
2.5. İslami Feminizm	40
2.5.1. İnan’da İslami Feminizm Düşüncesi.....	42
2.6. Beyaz Çarşamba Eylemleri	44
3. TÜRKİYE’DE YAŞAYAN İRANLI KADINLAR.....	47
3.1. Göç Olgusu.....	47
3.2. İnanlı Kadınları Göç Etmeye İten Faktörler	48
3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	51
3.3.1. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri	52
3.3.2. “Kadınlar” Göçü	53
3.3.3. Aradaki Farkı Bulunuz!	56
3.3.4. İslam Devrimi ile Neler Değişti?	59
3.3.5. Barışın Sembölü “Beyaz”	62
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	65
KAYNAKÇA	71
TABLolar LİSTESİ.....	76
EKLER LİSTESİ.....	77
Ek 1: Görüşme Formu	77
Ek 2: Etik Kurul Kararları	79
ÖZGEÇMİŞ.....	80

TEZ ONAY SAYFASI

Büşra ANBARCI tarafından hazırlanan “ TÜRKİYE’YE GÖÇ EDEN İRANLI KADIN GÖZÜNDEN: İRAN’DA KADIN HAKLARINA BİR BAKIŞ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Adem SAĞIR

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 12/05/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Adem SAĞIR (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadir YILMAZ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN (SAÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, yüksek lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Büşra ANBARCI

İmza :

ÖNSÖZ

İran'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kadınların, İran'daki kadın hakları konusunda ne düşündüklerini, özellikle 1979 yılında yaşanan İran İslam Devrimi çerçevesinde ele almayı amaçladığım yüksek lisans tezimi bitirmiş olmanın mutluluğu içindeyim. Bu süreçte beni her koşulda destekleyen, yanımda olan aileme teşekkür ediyorum.

Çalışmanın yürütülmesi sırasında varlığı ve bilgileriyle yanımda olan danışman hocam sayın, Prof. Dr. Adem SAĞIR'a, lisans eğitimim ve yüksek lisans eğitimim sırasında bizlerden bilgi ve birikimini esirgemeyen bölüm hocalarıma, katılımcılar ile iletişim kurmamda yardımcı olan değerli arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Büşra ANBARCI

20.12.2021

ÖZ

Bu çalışmada İran'ın siyasi yapısı, kadınlara yönelik baskıcı yönetim şekli, Şii mezhep anlayışı, İran'da yaşanan 1979 İslam Devrimi göz önüne alınarak İran'da kadın hakları tartışılmıştır. Çalışmanın amacı İran'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kadınların İran'daki kadın hakları konusunda ne düşündüklerini ortaya koymaktır. İran'daki kadınlara yönelik bu baskı politikasından uzaklaşmak için Türkiye'ye göç etmiş kadınlar üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İran Devletinin tarihi hakkında bilgi verilerek, Pehlevi dönemi ve Cumhuriyet dönemi ele alınmış ve İslam dünyası için bir kırılma olan 1979 İran İslam Devrimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde İran'da kadın hakları konusu üzerine tartışılmış, özellikle devrim ile beraber değişen koşulların kadınları nasıl etkilediği üzerinde durulup, İran'da baskıcı rejimin bir karşılığı olarak ortaya çıkan “İslami Feminizm” hakkında bilgi verilerek ve son zamanlarda adından söz ettiren “Beyaz Çarşamba Eylemleri” kısaca ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise göç kavramı kısaca ele alınmış olup, İran'dan Türkiye'ye göç eden kadınlar, göç etme sebepleri ve neden Türkiye'yi seçtikleri konusunda bilgi verilmiştir. Son olarak İran'dan Türkiye'ye göç edenler hakkında veriler paylaşılmıştır. Bu bölümde araştırmanın bulguları tablo haline getirilmiş ve katılımcıların araştırmacı ile paylaştıkları yorumlanmıştır. Çalışma sonunda İranlı kadınların eğitim sebebiyle Türkiye'ye göç ettikleri üzerinde durulmuştur. Bunun dışında Türkiye'ye yakın tarihte göç eden katılımcı sayısının fazlalığı da dikkat çekmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler de 2018 yılında meydana gelen “Beyaz Çarşamba Eylemleri” üzerinde durulmuş, katılımcılara yöneltilen soru karşılığında Türkiye'ye göç eden İranlı kadınların, ülkeleri ile bağlarını tamamen koparmadıklarını, İran'da yaşayan hemcinslerinin başlatmış olduğu bu eyleme destek verenler olduğu da araştırma sonunda ortaya konan bulgulardandır.

Anahtar Kelimeler: İran; İslami Feminizm; Kadın; Göç; İran İslam Devrimi

ABSTRACT

In this study, women's rights in Iran were discussed considering the political structure of Iran, the oppressive government style towards women, the understanding of the Shiite sect, and the 1979 Islamic Revolution in Iran. The aim of the study is to reveal what women who had to migrate from Iran to Turkey think about women's rights in Iran. In order to get away from this policy of oppression against women in Iran, a study was conducted on women who immigrated to Turkey. This study consists of three parts. In the first chapter, by giving information about the history of the Iranian state, the Pahlavi period and the Republican period are discussed and the 1979 Iranian Islamic Revolution, which is a break for the Islamic world, is emphasized. In the second part, the subject of women's rights in Iran was discussed, especially how the changing conditions with the revolution affected women, giving information about "Islamic Feminism" that emerged as a response to the oppressive regime in Iran, and the "White Wednesday Actions", which has made a name for itself recently. In the third part, the concept of migration is briefly discussed and information is given about women who migrated from Iran to Turkey, their reasons for migration and why they chose Turkey. Finally, data on those who migrated from Iran to Turkey were shared. In this section, the findings of the research were tabulated and what the participants shared with the researcher was interpreted. At the end of the study, it was emphasized that Iranian women migrated to Turkey for educational reasons. Apart from this, the high number of participants who migrated to Turkey recently attracted attention. In the interviews with the participants, the "White Wednesday Actions" that took place in 2018 were emphasized. one of the findings.

Keywords: Iran; Islamic Feminism; Women; Migration; Iranian Islamic Revolution

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye'ye Göç Eden İranlı Kadın Gözünden: İran'da Kadın Haklarına Bir Bakış
Tezin Yazarı	Büşra ANBARCI
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Adem SAĞIR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	12.05.2022
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	80
Anahtar Kelimeler	İran; İslami Feminizm; Kadın; Göç; İran İslam Devrimi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	From The Eyes Of Iranian Women Immigrant To Turkey: A Look On Women's Rights In Iran
Author of the Thesis	Büşra Anbarcı
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof.Dr. Adem Sağır
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	12.05.2022
Field of the Thesis	Regional studies
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	80
Keywords	Iran; Islamic Feminism; Women; Migration; Iranian Islamic Revolution

KISALTMALAR

A.G.E:	Adı Geçen Eser
BKZ:	Bakınız
CIA:	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CM:	Santimetre
ÇEV. :	Çeviren
ED. :	Editör
M.Ö:	Milattan Önce
S. :	Sayfa
SS. :	Sayfa Sayısı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
VB.:	Ve Benzeri
YY.:	Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İran’da özellikle İslamiyet’in kabulü ile Şii mezhebinin beraberinde getirdiği ataerkil bir yapı ortaya çıkmıştır. Safevi ve Kaçar Hanedanlıklarından İran İslam Cumhuriyeti’ne kadar geçen süre içerisinde bu ataerkil yapının bir getirisi olarak kadınlar ikincil konumda yer almışlardır. Kaçar Hanedanlıklarından sonra gelen Şah dönemi ile kısmen modernleşme çabası içine girilse de yeterli olunamamıştır. 1926 yılından 1941 yılına kadar tahta kalan Rıza Pehlevi Şah kadınlar için birçok yeniliğe imza atmıştır. Bu yeniliklere tahtı oğlu Muhammed Rıza Şah’a bırakması ile modernizm yolundaki adımları Muhammed Rıza Şah atmıştır. Muhammed Rıza Şah’ın tahta geçtiği dönemde ülke içi karışıklıklar olduğu için genel olarak özgür bir dönem yaşanmıştır.¹ 1960’lı yıllar da Muhammed Rıza Pehlevi döneminde kadın hakları konusunda iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlar kadına oy hakkının verilmesi (1963) ve Aileyi Koruma Yasası’nın (1967) yürürlüğe girmesidir.² Bunlarla beraber Şah, kadınların başörtüsü takmasını yasaklamıştır. Bu önemli reformlar bazı kesimler tarafından desteklenmiş fakat özellikle gelenekselci düşünceye sahip kişiler tarafından eleştiriler almıştır. Rıza Şah döneminde ülke tamamına yayılan reform hareketleri geleneksel grupların ikinci plana itilmesine de yol açmıştır. Bunlar ışığında İran’daki Şiilik, laik reformların arka planında kalmıştır.³ Modernleşme hareketlerinin ülkeyi İslamiyet’ten uzaklaştırdığını savunan bir grup kişi 1979 İran İslam Devrimi’nin önünü açmıştır. Ayetullah Humeyni liderliğinde devrime giden yol oluşturulsa da 20.yy’da meydana gelen en önemli toplumsal olaylardan birisi olan İran İslam Devrimi’nde kadınların da rolü büyüktür. Şah’ın “başörtüsü yasağına” karşı tepki göstermek için meydanlara başörtüleri ile çıkan kadınlar devrimde en ön sıralarda yer almıştır. Devrimden sonra yasama, yürütme ve yargı Şii mezhebine göre düzenlenmiştir⁴ ve rejim içerisinde kadının yeri, “ideal Müslüman kadın” olmuştur. Fakat devrim sonucunda kadınlara başörtüsü takma zorunluluğu getirilmiş ve 1967 yılında çıkarılan Aileyi Koruma Yasası

¹ Prof. Dr. Tayyar Arı, “Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi Cilt 1”, (Bursa: Alfa Akademi Yayınlar 1, 2017), s382.

² Nihal Cihan Temizer, “İran ve Mısır’da Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, 2014), ss.43-45.

³ Ayten Rahimova, “Modern İran’ın Oluşum Süreci: 20. Yüzyılın İkinci Yarısında İran’da Meydana Gelen Siyasi ve Sosyal Dönüşümler”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), s15.

⁴ Nurettin Tasar, “1979 İran İslam Devrimi Sonrası İran’ın Yumuşak Güç Politikasında Jeopolitik ve Mezhepsel Boyutu”, (İstanbul, Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 2019), s10.

kaldırılmıştır.⁵ Batılılaşma modeline karşı çıkmak için devrime katılan kadınlar, Şah döneminde elde ettikleri haklarını kaybetmişlerdir ve Humeyni'nin İslamiyet odaklı yaptığı baskı politikaları ile karşı karşıya kalmışlardır. İslam Devrimi'nden sonra artan baskı politikalarına boyun eğmemek için İran'dan Türkiye'ye kadın göçleri yaşanmıştır. Çalışmanın amacı İran'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kadınların İran'daki kadın hakları konusunda ne düşündüklerini ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

İran'da 19.yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başlarında devlet tarafından dönemin siyasal söylemine uygun şekilde bir kadın meselesi gündeme gelmiştir. 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber kadının İran Devletinde İslamiyet'in simgesi olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır.⁶ İslamiyet'e göre kadının yeri önce ailesi, evi daha sonra işidir düşüncesi ile kadının çalışma hayatında var olabilmesi için ilk olarak "kadın" olmasına yüklenen sorumlulukları tamamlaması gerektiği düşüncesi İran'da ortaya atılmıştır. Bu düşünceden hareketle İran'da kadına karşı bir yapı söz konusudur. Çalışma hayatında görünür olmak için uyacakları kurallar listelenmiş, bu kurallara uymayanlar cezalandırılmıştır. Ataerkil bir yapıda olan İran'da kadına karşı kimi zaman baskıcı devlet politikaları uygulanmıştır. Çalışmanın amacına ulaşabilmek için ilk olarak kadının zaman içerisinde İran'daki konumuna bakılacaktır. İran'daki Şah dönemi kadın hakları ile Cumhuriyet dönemi kadın hakları karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Buradan hareketle çalışmanın temel amacı Türkiye'de yaşayan kadınların İran'daki kadın hakları konusundaki düşüncelerini ve İran'daki İslamiyet'e dayalı ataerkil yapıyı öğrenmektir.

Araştırmanın önemi kadınlara verilen siyasi ayrıcalıkların İran Devrimi'yle son bulduktan sonraki süreçte kadın haklarının nasıl değiştiğini bizzat İranlı kadınlarla yapılacak olan derinlemesine görüşmeler sonucunda kendi deneyimleri üzerinden bir çözümleme yapılmış ve ortaya konmuştur. Ayrıca İran'da yaşadıkları zorlu sürecin ardından göç etmek zorunda kalan İranlı kadınların neden Türkiye'ye göç etmek

⁵ Onur Okyar, "İran'da Kadın Hakları: Uluslararası Sisteme Feminen Bir Bakış", (Fe Dergisi, Cilt 9(1), 2017), s.123.

⁶ Pınar Arıkan Sinkaya, "İran İslam Cumhuriyeti'nde Kadın Meselesi ve İslami Feminist Hareket", (Akademik Orta Doğu, Cilt 5(1), 2010), s.43.

istediklerini katılımcılar ile yapılan görüşmeler ile ortaya koymakta araştırma açısından önemlidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma da amaca ulaşabilmek için nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel yöntemin en güçlü tekniklerinden olan görüşme, görüşülen kişilere kendilerini birinci elden ifade etme olanağı sunmaktadır. Ayrıca görüşme yapan araştırmacıya da görüşme yaptığı kişinin içinde buldukları durumlara ait duygu, düşünce ve tecrübelerini derinlemesine anlama imkânı sunmaktadır. Görüşmecilerin bizzat katılması ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ise diğer görüşme türlerinden ayrılmaktadır.⁷ Fakat pandemi koşulları gereğince görüşmeler, katılımcılar ile yüz yüze değil çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilip, veriler kayıt altına alınmıştır. Araştırma kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılan 8 kadın katılımcı arasında yapılmıştır. Örnekleme ulaşabilmek için ilk olarak Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde öğrenim gören arkadaşımın sayesinde İran'da yaşayan bir aile ile irtibat kurulmuştur. Ardından bu ailenin Türkiye'de yaşayan tanıdıkları ile iletişime geçilip araştırmaya başlanmıştır. Ailenin tavsiyesi üzerine İstanbul'da ikamet eden ilk katılımcımız ile görüşülmüştür. Ardından ilk katılımcının katkısı ile diğer bir katılımcıya ulaşılmış ve araştırmaya katılması sağlanmıştır. Son katılımcıya kadar süreç bu şekilde devam etmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılara ilk olarak elektronik ortamda araştırma ile ilgili bilgiler paylaşılmış ve katılımcıların gönüllü olmasına özen gösterilmiştir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ

Çalışmanın temel amacı Türkiye'de yaşayan kadınların İran'daki kadın hakları konusundaki düşüncelerini ve İran'daki İslamiyet'e dayalı ataerkil yapıyı öğrenmek olduğu için araştırma soruları da bu amaca yönelik oluşturulmuştur.

1. İran'da kadın haklarına nasıl bir çerçeve çizilebilir?

⁷ Hasan Hüseyin Tekin, "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme", (İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt 3(13), 2006), s.102.

2. İran'daki ataerkil yapının kadın hakları üzerindeki etkisini nasıl tartışmak gerekir?
3. 1979 İran İslam Devrimi kadınların hayatında ne gibi değişikliklere yol açmıştır?
4. İran'da kadının toplumsal konumu nasıl tartışılmalıdır?
5. Türkiye'ye yapılan kadın göçünü, İran'daki kadının toplumsal konumuyla nasıl ilişkilendirilebilir?

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma İran'dan Türkiye'ye göç etmiş ve şu an da Türkiye'de ikamet eden İranlı kadınlar üzerine sınırlandırılmıştır. Araştırma da özellikle farklı ulusları içinde barındırdığı için İstanbul ve Ankara illeri sınırlı tutulmuştur. Bunun yanında araştırmaya katılacak katılımcıların 20 yaşından büyük olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmamız Türkiye'de pandemi koşullarının etkin olduğu döneme denk gelmiştir. Bu yüzden araştırmayı yürütmek zor olmuş ve katılımcılar ile yüz yüze görüşme imkânı bulunamamıştır. Ulaşılan İranlı kadınların ise çekimser tavrı ve araştırmaya katılmak istememeleri katılımcıya ulaşma konusunda araştırmacıyı zorlamıştır. Bu sebeple katılımcı sayısı 8 kişi ile sınırlı kalmıştır.

ARAŞTIRMANIN LİTERATÜR DEĞERLENDİRİLMESİ

Nihal Cihan Temizer'in, "İran ve Mısır'da Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri" (Temizer, C.N., (2014), İran ve Mısır'da Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri (Yayın No 354018). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü].) adlı çalışmasına araştırma ile ilgili veri toplamak için başvurulmuştur. Özellikle çalışmanın ikinci bölümü olan "İran'da Kadın Olgusu" bölümünde bu çalışmadan yararlanılmıştır. Temizer'in tezi İran'ın tarihi hakkında kısaca bir bilgi verdikten sonra, İran'daki kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki yerlerinden bahsetmektedir.

Ayşenur Kırılmaz & Mehmet Seyfettin Erol'un, "İran Diasporası'nda Kadın Üzerine Bir Okuma" (Kırılmaz, A. & Erol, S.M. (2018)., İran Diasporası'nda Kadın Üzerine Bir Okuma, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt 2(2), ss14-43.) adlı çalışmalarına araştırma ile ilgili veri toplamak için başvurulmuştur. Bu çalışma,

araştırmanın göç ile ilgili bölümüne ışık tutacak niteliktedir. Kırılmaz ve Erol'un çalışması İranlı kadınların neden göç ettikleri üzerine durmuştur.

Elif Çevik'in, "Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979)" (Çevik, E. (2015). *Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979)*, (Yayın No 380082). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].) adlı tezi araştırmanın özellikle Pehlevi dönemlerinin ele alındığı bölümlerde sıkça başvurulan bir kaynak olmuştur. Araştırmanın ilk bölümü olan "İran'a Genel Bakış" bölümünün alt başlıkları "Rıza Şah Dönemi" ve "Muhammed Rıza Şah Dönemi'nde bu teze başvurulmuştur. Ayrıca "İran'da Kadın Olgusu" adlı ikinci bölümde de Pehlevi dönemi kadına verilen değer, kadınlar için yapılan reform hareketler ve İran'da kadının konumu üzerine araştırma yapılırken kendisinden yararlanılmıştır.

Leyla Kahraman'ın, "İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili" (Kahraman, L. (2017)., *İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 17(2), ss71-120.*) adlı çalışması, araştırmada veri toplamak için başvurulan kaynaklardan bir tanesidir. Kahraman'ın çalışmasında İran'daki kadınların toplumsal konumlarını ele aldığı için, araştırmadaki önemli kaynaklardan bir tanesini oluşturmaktadır. Şah döneminden İran-İrak savaşlarına kadar olan ki süreçte kadınların toplumsal konumunun değişimi üzerine bir araştırma yapan Kahraman'ın bu çalışması, araştırmanın özellikle ikinci bölümünde sıkça başvurduğu bir diğer kaynaktır.

Araştırmada veri toplamak için başvurulan bir diğer kaynakta, **Prof. Dr. Tayyar Arı'nın "Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi (Cilt 1)"** (Arı, Tayyar. (2017), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi (Cilt 1)*, (Bursa, Alfa Akademi Yayınları.) kitabıdır. Bu kitapta Orta Doğu'daki toplumlar ele alınmıştır. İran, Filistin, Irak ve Suudi Arabistan'a ve diğer ülkelere kitabında söz eden Arı'nın özellikle "Dördüncü Bölüm: Basra Körfezi: Petrol Orta Doğusu" başlığı altında ele aldığı İran, çalışmanın ilk bölümü olan "İran'a Genel Bir Bakış" bölümünün hemen hemen bütün alt başlıklarına kaynak etmiştir. Çalışma için en önemli kaynak özelliği taşımaktadır.

Araştırmada veri toplamak için kullanılan bir başka çalışmada, **Onur Okyar'ın, "İran'da Kadın Hakları: Uluslararası Sisteme Feminin Bir Bakış"** (Okyar, O. (2017), *İran'da Kadın Hakları: Uluslararası Sisteme Feminin Bir Bakış, Fe Dergisi, Cilt 9(1), ss.120-133.*) adlı çalışmasıdır. Çalışmada İran'daki kadın hakları konusunda genel bir

değerlendirme yapılmıştır. Bu genel değerlendirme araştırmaya kaynaklık edebilecek niteliktedir.

Pınar Arıkan Sinkaya'nın, "İran İslam Cumhuriyeti'nde Kadın Meselesi ve İslami Feminizm Hareketi" (Sinkaya, P. (2010), *İran İslam Cumhuriyeti'nde Kadın Meselesi ve İslami Feminizm Hareketi*, Akademik Orta Doğu Dergisi, Cilt 5(1), ss43-67.) adlı çalışması içerdiği bilgiler bakımından araştırmaya kaynak olmuştur. Sinkaya çalışmasında, İran'ın tarihsel arka planını ele almış ve İran İslam Cumhuriyeti'ndeki kadın olgusunu tartışmıştır. Araştırmanın "İran'a Genel Bir Bakış" adlı ilk bölümü ile "İran'da Kadın Olgusu" bölümlerinde bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Pouneh Abdollahifard'ın, "İran'da Feminizm Gelişimi" (Abdollahifard, P. (2020), *İran'da Feminizm Gelişimi*, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 4(2), ss352-384.) adlı makalesi çalışmanın en önemli kaynaklarından bir diğeri niteliğindedir. Hem İran tarihi hakkında bilgilere sahip olması, hem de bu tarihsel süreçte kadınlara yönelik yapılan çalışmaları ele alması açısından önemli bir kaynaktır. Kaçarlar döneminden, İran İslam Cumhuriyeti'ndeki, İran'da kadın olgusu üzerine yapılan araştırmanın ikinci bölümünde bu makaleden sıkça yararlanılmıştır.

Aksu Bora'nın, "Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketi" (Bora, A. (2010), *Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketi*, Bilig Dergisi, Cilt 53, ss51-64.) adlı çalışması modernizm içinde kadınların nasıl yer aldıkları ele almaktadır. Çalışmada "İslami Feminizm" başlığı altında bu kaynaktan yararlanılmıştır.

Ayşe Güç'ün, "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları" (Güç, A. (2008), *İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 17(2), ss649-673.) adlı çalışması "İslami Feminizm" in tarihsel gelişim sürecini ele almaktadır. "İslamcı Feminizm" ile ilgili bilgilerin aktarıldığı üçüncü bölüme bu çalışma ışık tutacaktır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla başvurulmuş bir diğeri kaynak, **Sıddık Ağçoban'ın, "Kadın olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar"** (Ağçoban, S. (2016), *Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar*, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar

Dergisi, Cilt 2(1), ss14-24.) adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada kadın olgusunun tarihsel süreci ele alınmış, ardından da İslam toplumlarında kadın üzerine tartışmalar ele alınmıştır. Bu konular ışığından çalışma, araştırma için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Handan Karakaya'nın, "Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın" (Karakaya, H. (2018), *Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın, Journal of Analytic Divinity, Cilt 2(2), ss36-62.)* adlı makalesi, çalışmanın "İslami Feminizm" alt başlığı altında sıkça başvurulan kaynaklardan bir tanesidir. Makalede, toplumsal cinsiyet kavramının tarihsel süreç içerisinde kadının toplumdaki konumuna nasıl etki ettiği ele alınmış, ardından dinin kadının toplum içindeki konumuna nasıl etki ettiği tartışılmıştır.

Araştırmada veri toplamak aracılığıyla başvurulan bir diğer kaynakta **Razieh Ghanbary'nin, "İran Kadınları"** (Ghanbary, R. (2013), *İran Kadınları, Aile ve Kadın Sempozyumu, Kırıkkale, ss67-71.)* adlı çalışmasıdır. Araştırmanın üçüncü bölümü olan "Türkiye'de Yaşayan İranlı Kadınlar" bölümünde bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Sanam Waghefi'nin, "Devlet ve Diaspora Çıkmazında Feminizm: Türkiye'deki Sığınmacı Kadınların Toplumsal Dışlanma ve Gündelik Direniş Deneyimleri" (Waghefi, S. (2014), *Devlet ve Diaspora Çıkmazında Feminizm: Türkiye'deki Sığınmacı Kadınların Toplumsal Dışlanma ve Gündelik Direniş Deneyimleri, Fe Dergisi, Cilt 6(2), ss51-61.)* çalışmasına, araştırmanın üçüncü bölümü olan "Türkiye'de Yaşayan İranlı Kadınlar" bölümü için veri toplamak amacıyla başvurulmuştur.

Sema Buz'un, "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma" (Buz, S. (2007), *Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 18(2), ss37-50.)* özellikle göç ile ilgili tartışılan bölümde önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Buz'un "Göçte Kadın Olmak" başlığı altında paylaştığı veriler, araştırmanın göç bölümüne ışık tutacak niteliktedir.

Araştırmada veri toplamak amacıyla başvurulan **İpek Coşkun & Mahdi Soleimanien'in "Kadın ve Başörtüsünün Sosyo-Politiği: İran ve Türkiye Örnekleri"** (Coşkun, İ. & Soleimanien, M. (2014), *Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Cilt 11(41-42), ss113-140.)* isimli çalışmaları araştırmanın üçüncü bölümü içinde yer alan alt başlık "İranlı Kadınları Göç Etmeye İten Faktörler" için bir kaynak niteliğini taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN ORGANİZASYON YAPISI

Araştırmanın organizasyon sürecinde ilk olarak araştırılmak istenen konu ortaya konmuştur. “İran ve kadın” üzerine ilk planlaması yapılan konunun Türkiye’deki İranlı kadınlar üzerine yapılmasını karar verildikten sonra İran’da kadına karşı yaklaşımlar incelenmiş, bu konu üzerine literatür taramaları gerçekleştirilmiştir. İran’dan Türkiye’ye göç etmiş kadınları temel alan bu çalışmada ilk olarak geldikleri ülke ve tarihi ele alınmış ardından bu tarihsel süreç içerisindeki kadının konumu derlenmiştir. Bu olaylar ışığında İran’dan Türkiye’ye göç eden kadınları, göç etmeye iten faktörler ve göç etmek için neden Türkiye’yi seçtikleri konularına değinilmiştir. İran’daki politikalara cevap olarak ortaya çıkan “İslami Feminizm” ve son zamanlarda yapılan “Beyaz Çarşamba Eylemleri” konu ile yakından ilgili olduğu düşünülerek kısaca ele alınmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesi bunlarla sınırlı tutulmuş, ardından kartopu örnekleme ile ulaşılan İranlı kadınlar ile görüşmeler yapılmıştır. İran’dan Türkiye’ye göç etmiş 8 gönüllü katılımcı ile görüşmeler yapılmış ve katılımcıların bilgisi dahilinde verilen cevaplar kayıt altına alınmıştır. Bu cevaplar ışığında ulaşılan sonuçlar ise araştırmanın son bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

GİRİŞ

İran'ın siyasi tarihine bakıldığında sırasıyla Med ve Pers İmparatorluklarına dayandığı görülmektedir. Arap istilasından sonra İslamiyet'in kabul edilmesi ile İran yeni bir döneme girmiştir.⁸ Bu dönemde ilk olarak Safevi Hanedanlığı yer almış, ardından Kaçar Hanedanlığı gelmiştir. Bu hanedanlığı Pehlevi hanedanlığı takip etmiştir. Rıza Şah Pehlevi dönemi İran'da birçok reforma imza atılmıştır. Rıza Pehlevi Şah'ın tahtı oğluna bırakarak gitmesi ile yerine Muhammed Rıza Pehlevi geçmiştir. Pehlevi dönemi 1921-1979 yılları arasını kapsamaktadır. İktidarda kaldığı sürece birçok reforma imza atan Rıza Şah Pehlevi ve oğlu Muhammet Rıza Şah Pehlevi özellikle kadınların toplumsal hayata katılmaları konusunda da birçok yeniliğe imza atmıştır. 58 yıllık Pehlevi iktidarında kadınların genel konumunu etkileyen üç önemli gelişme olmuştur. İlk olarak İranlı kadınların taktığı örtünün kaldırılması, ikinci olarak 1963 yılında kadınlara oy hakkı verilmesi ve bununla beraber kadınların kamu kuruluşlarında çalışma imkânı tanınması ve son olarak ise 'Aileyi Koruma Yasası'nın çıkarılmasıdır.⁹ Kadınlara verilen bu hakların ömrü çok uzun olmamış ve 1979 İran İslam Devrimi ile değişmiştir. İslam Devrimi 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Orta Doğu'da meydana gelmiş tarihi açıdan bir kırılma noktasıdır.¹⁰ İran İslam Devrimi dünya tarafından büyük ilgi ile izlenmiştir. Bu devrim modern çağda teokratik bir yönetimin kurulmasına sebep olan ilk devrim özelliğini içinde barındırmaktadır.¹¹

İran İslam Devrimi'nde aktif rol oynayan kadınlar Şah'ın batı modeline karşı çıkmak için devrime katılmışlardır. Devrim sırasında kadınlar çarşaf ve peçe takarak Muhammed Rıza Pehlevi döneminde yapılan modernleşme çalışmalarına tepkilerini göstermişlerdir.¹² Devrimden sonra yönetim İslam hukuku ve Şii¹³ mezhebi üzerine kurulmuştur. Humeyni yönetimindeki İran'ın, resmi adı ile İran İslam Cumhuriyeti'nin kadınların çalışma hayatında İslami şekillere uygun hareket edebilmeleri için uzun bir üstlük, pantolon, rahat ve düz bir ayakkabı ve başörtüsü ile iş hayatında var olabilmeleri

⁸ Temizer, *a.g.e.*, s.3.

⁹ Elif Çevik, "*Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi 1921-1979*", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s.26.

¹⁰ Ünal Gündoğan, "*Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme*" (Orta Doğu Analiz, Cilt 3(29), 2011), s.94.

¹¹ Temizer, *a.g.e.*, ss.5-6.

¹² Temizer, *a.g.e.*, s.47.

¹³ Kübra Yılmaz, "*İran Siyasal Kültüründe Şia: Devrimden Günümüze İran Siyasetinde Şiiliğin Etkisi*", (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(1), 2021), s103.

sağlanmıştır.¹⁴ Fakat İran'daki bu İslami rejim kadınların haklarına ciddi bir zarar vermiştir. Bunun ilk örneği, 1967 yılında çıkarılmış olan “Aileyi Koruma Yasası'nın 1979 yılında kaldırılmasıdır. Bu yasanın yürürlükten kaldırılması ile kadınların evlenme yaşı 13'e düşürülmüş, erkekler tek taraflı boşanma hakkı kazanmış ve erkekler için çok eşlilik kabul edilmiştir. Bunun yanında 3 Mart 1979'da Humeyni kadınların artık yargıç olamayacağını söylemiştir. Bundan 3 gün sonra 6 Mart'ta ise kadınların iş yerlerine hicap giyerek gitmelerini zorunlu kılmıştır.¹⁵ İran 1979 yılında kadınlara başörtüsü takma zorunluluğu getirmiştir. Devrim döneminde birçok protesto ile karşılaşılan bu yasak günümüzde de tepki almaya devam etmektedir. Son zamanlarda “Beyaz Çarşamba” olarak anılan eylem başörtüsü takma zorunluluğa meydan okuyan bir eylemdir.¹⁶

Bu çalışmada İran'ın siyasi yapısı, kadınlara yönelik baskıcı yönetim şekli, Şii mezhep anlayışı, İran'da yaşanan 1979 İslam Devrimi göz önüne alınarak İran'da kadın hakları tartışılmıştır. Çalışmanın amacı İran'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış kadınların İran'daki kadın hakları konusunda ne düşündüklerini ortaya koymaktır. İran'daki kadınlara yönelik bu baskı politikasından uzaklaşmak için Türkiye'ye göç etmiş kadınlar üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İran Devletinin tarihi hakkında bilgi verilerek, Pehlevi dönemi ve cumhuriyet dönemi ele alınmış ve İslam dünyası için bir kırılma olan 1979 İran İslam Devrimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde İran'da kadın hakları konusu üzerine tartışılmış, özellikle devrim ile beraber değişen koşulların kadınları nasıl etkilediği üzerinde durulup, İran'da baskıcı rejimin bir karşılığı olarak ortaya çıkan “İslami Feminizm” hakkında bilgi verilerek ve son zamanlarda adından söz ettiren “Beyaz Çarşamba Eylemleri” kısaca ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise göç kavramı kısaca ele alınmış olup, İran'dan Türkiye'ye göç eden kadınlar, göç etme sebepleri ve neden Türkiye'yi seçtikleri konusunda bilgi verilmiştir. Son olarak İran'dan Türkiye'ye göç edenler hakkında veriler paylaşılmış ve araştırmanın bulguları yorumlanmıştır. Katılımcılarla pandemi koşulları gereğince yüz yüze değil online görüşülmüştür.

¹⁴ Temizer, *a.g.e.*, ss.47-48.

¹⁵ Leyla Kahraman, “İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili”, (Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt17(2), 2014), ss.81-82.

¹⁶ Milliyet, “İran'da 'Beyaz Çarşamba' Hareketi: Kadınlar Başörtülerini Çıkarıp Sallandırıyor” (05.11.2021), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/iranda-beyaz-carsamba-hareketi-kadınlar-basortulerini-cikarip-sallandiriyor-40725828>.

Araştırma kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılan 8 kadın katılımcı arasında yapılmıştır. Çalışma sonunda İranlı kadınların eğitim sebebiyle Türkiye'ye göç ettikleri üzerinde durulmuştur. Bunun dışında Türkiye'ye yakın tarihte göç eden katılımcı sayısının fazlalığı da dikkat çekmiştir. Göç edilecek ülke olarak Türkiye'yi tercih etmelerinin temel sebebinin de Türkiye ile İran'ın komşu olması noktası dikkat çekmiştir. Katılımcıların, İran'daki kadının konumu ve kadın-erkek arasındaki farklar ile ilgili soru üzerine olan yaklaşımları da farklılık göstermiştir. 1979 İran İslam Devrimi ile değişen İranlı kadınların hayatını temel alan "Aileyi Koruma Kanunu" ve "başörtüsü takma zorunluluğu" ile ilgili sorulara bakış açıları ise çoğunluk tarafından aynı olmuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler de 2018 yılında meydana gelen "Beyaz Çarşamba Eylemleri" üzerinde durulmuş, katılımcılara yöneltilen soru karşılığında Türkiye'ye göç eden İranlı kadınların, ülkeleri ile bağlarını tamamen koparmadıklarını, İran'da yaşayan hemcinslerinin başlatmış olduğu bu eyleme destek verenler olduğu da araştırma sonunda ortaya konan bulgulardandır.

1. İRAN'A GENEL BİR BAKIŞ

İran'ın siyasi tarihi sırasıyla Med ve Pers İmparatorluklarına dayanmaktadır. Daha sonra İran Sasaniler döneminde iyi dönemlerinden birini geçirmiştir.¹⁷ İslam ordularının İran'a baskıları Safevi Devletinin kurulmasına, ardından bu devletin Kaçar Hanedanlığına dönüşmesine yol açmıştır. Safevi dönemi dünyanın İran tarihi üzerindeki görüşlerinin belki de en çok belirlendiği dönem olduğu¹⁸ için İran tarihini ele alırken ilk olarak 1501'de kurulan Safevi Devleti'nin tarihi ile başlanılmıştır. Ardından Kaçar Hanedanlıkları ve İran'ın günümüze kadar geçen süre içerisindeki önemli olayları ele alınarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Kaçar Hanedanlığının yıkılmasıyla Pehlevi dönemi başlayan İran'da Rıza Pehlevi dönemi ardından oğlu Muhammed Rıza Pehlevi dönemi ele alınmış, bu dönemlerde kırılma noktasına sebep olan din adamlarına kısaca değinilmiştir. 1979 İran İslam Devrimi ile ülkedeki monarşinin yıkılıp Cumhuriyet'in kurulmasını sağlayan Ayetullah Humeyni ele alınmış ve günümüz cumhurbaşkanlarına kısaca değinilmiştir.

1.1. Safevi ve Kaçar Hanedanlıkları

1.1.1. Safevi Hanedanlığı

Elamlıların M.Ö 1110-600 yıllarında İran'da kuruldukları bilinmektedir. Elamlılardan sonra sırasıyla Med, Pers ve Sasaniler gelmektedir. İslam ordularının baskıları sonucunda ise Sasaniler yıkılmış yerine Şah İsmail'in önderliğindeki Safevi Devleti kurulmuştur.¹⁹

1402 Ankara savaşını kazanan Timur, Anadolu'dan aldığı esirleri Azerbaycan'ın Erdebil eyaletine getirmiştir. Erdebil de bulunan Şeyh Ali'nin isteği üzerine Timur esirleri serbest bırakmıştır. Şeyh Ali sayesinde kurtulan bu esirler zamanla Şeyh Ali'ye bağlanarak onun gibi Şii olmuş ve Safevi tarikatının içine girmişlerdir. Böylece

¹⁷ Temizer, *a.g.e.*, s.3.

¹⁸ Gene R. Garthwaite, "*İran Tarihi, Pers İmparatorluğundan Günümüze*", Çev. Fethi Aytuna, (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2021), s145.

¹⁹ Temizer, *a.g.e.*, s3.

Azerbaycan'dan Doğu Anadolu'ya kadar genişleyen tarikatın 16.yy'da Anadolu ve Suriye'de yayılması kolaylaşmıştır.²⁰

1447'de tarikatın başında bulunan Şeyh Cüneyt devrimci bir politika ile Sünni Akkoyunlularda bulunan Doğu Anadolu'ya girmek istemiştir. 1460 yılında Şirvan'a saldıran Şeyh Cüneyt savaş sırasında hayatını kaybetmiş ve yerine oğlu Şeyh Haydar geçmiştir. 1488 yılında ise Şeyh Haydar'ın Şirvanşahlar ile girdiği mücadelede Akkoyunlular tarafından öldürülmesi ile henüz 1 yaşında olan Şeyh İsmail, annesi, kardeşleri Sultan Ali ve İbrahim ile Şiraz yakınlarındaki İstahr Kalesine hapsedilmiştir. Yaklaşık 6 yıl boyunca burada hapsedildikten sonra Akkoyunlu Devletinin içindeki karışıklıktan faydalanmak isteyen dayısı Rüstem Bey tarafından serbest bırakılmışlardır. 1494 yılında henüz yedi yaşındayken kardeşi Sultan Ali'nin ölümü ile Safevi tarikatının başına Şeyh İsmail geçmek zorunda kalmıştır. 1501 yılında Tebriz'i fethederek taç giymiş ve kendini Şah ilan etmiştir.²¹ Şah İsmail'in Akkoyunlu Devleti ile girdiği mücadelede Tebriz'i ele geçirmesiyle birlikte Şiiliği resmi mezhep olarak ilan etmiştir.²² Şah İsmail'in Şiiliği resmi mezhep olarak ilan etmesiyle On İki İmam Doktrini İran'da devlet dini olarak benimsenmiştir.²³

Safevi Devletinin İran'ın temellerinde etkili olduğunu düşündüğümüzde bunda Şia²⁴ yani Şii²⁵ mezhebinin etkileri de vardır. Safevi Devletinde Şiiliğin Şah İsmail tarafından hâkim kılınması Müslümanlar arasında ayrımcılığa sebep olmuştur²⁶ ve böylece Safevi devleti Sünni mezhebi üzerine ciddi bir baskı politikası uygulamıştır.²⁷ Şii ezan okutulması, Şii hutbe okutulması gibi politikalar yürüten Şeyh İsmail'in halkın tepkisini

20 Arı, *a.g.e.*, s359.

21 Arı, *a.g.e.*, s359.

22 Menderes Kurt, “*Safevi Dönemi Şii Ulema ve Velayet-i Fakih'in Ortaya Çıkışını Hazırlayan Tarihsel Süreç Üzerine*”, (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 2(1), 2018), s66.

23 Cihat Aydoğmuşoğlu, “*Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*”, (Kimlik Yayınları, Ankara, 2015), s42.

24 İran coğrafyası Safevi Devleti döneminde Şiileştirilmiştir. İran Devletinde özellikle devrim ile beraber Şii nüfusunun arttığı düşünülmektedir. Bazı kaynaklara göre İran'da Şii nüfusunun %87'lik, bazı kaynaklarda ise %90'lık kısmı oluşturduğu düşünülmektedir. (Detaylı bilgi için bkz: (Arıkan A, (2018), “*İslam Dünyasının Mezhepsel Haritası ve Nüfus Dağılımı*”, İslam Araştırmaları Dergisi, Cilt 29(2), ss.348-379).

25 Şiiiler, Safevi devleti kurulana kadar hiçbir İslam devletinde çoğunlukta olmamışlardır. Safevi devleti yıkıldıktan sonra gelen Kaçar Hanedanlığı ve Pehlevi döneminde de Şiilik korunmuştur. Ardından devrim ile Humeyni önderliğindeki İran İslam Cumhuriyetinde Şiilik rengini daha da koyulaştırmıştır. (Deyalı bilgi için bkz: (Uludağ, S. (2014), *İslam'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, (Dergâh Yayınları, İstanbul).

26 Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, s53.

27 Rahimova, *a.g.e.*, s3.

çekmiştir. Şah İsmail Şiiliği siyasallaştırarak milli kimlik oluşmasında da etkili olmuştur.²⁸

Anadolu'nun ve İran'ın kılıç zoru ile Şiileştirilmesini ve bölgede yapılan katliamları gören Şehzade I. Selim babası II. Beyazıd'a haber göndermiştir. Fakat bu haberlerin hiçbiri babasına ulaşmamıştır. Bunun üzerine I. Selim yapılan bu zulümler karşısında durmak ve Safevi Devletinin gücünü kırmak için 1512 yılında tahta çıkmıştır. Bu sırada Şeyh İsmail Anadolu'daki Türkmen gruplarından aldığı destekle yönünü Osmanlı topraklarına çevirmiştir. 1514 yılında yapılan Çaldıran Savaşı ile Safevi Devletinin Osmanlı topraklarında ilerleyişi önlenmiştir.²⁹ Şah İsmail'in katıldığı son muharebe olan Çaldıran savaşı ile Yavuz Sultan Selim, Safevi Devletinin siyasi birliğini bozmuştur.

Şah İsmail'in 1524 yılında ölmesiyle Safevi Devleti kabile devletinden bürokratik bir devlet halini almıştır. İran'da 1736 yılında Safevi Devleti dağılmıştır. Safevi Devleti, İslami devirde İran'da kurulmuş olan devletlerin en uzun ömürlüsü olmuştur.³⁰

Tablo 1 : Safevi Hanedanlığı Hükümdarları

I.İSMAİL (ŞAH İSMAİL)	1501-1524
I.TAHMASP	1524-1576
II. İSMAİL	1576-1578
MUHAMMED HÜHABENDE	1578-1587
I.ABBAS (ŞAH ABBAS)	1587-1629
SAFİ	1629-1642
II.ABBAS	1642-1666
I.SÜLEYMAN	1666-1694
I.HÜSEYİN	1694-1722
II.TAHMASP	1722-1732
III.ABBAS	1732-1736
II.SÜLEYMAN	1749-1750
III.İSMAİL	1750-1760

²⁸ Orhan Karaoğlu, “Şiiliğin İran Dış Politikasına Etkileri”, (Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), s38.

²⁹ Arı, *a.g.e.*, s359.

³⁰ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, s155.

1.1.2. Kaçar Hanedanlığı

Kaçarlar, 1780-1790 yıllarında ülkeyi parça parça ele geçirmişlerdir. 1786'da Tahran'ı başkent yaparak, 1796'da hanedanlıklarını kurmuşlardır.³¹ Kaçarlar, Safevi Devletinde özellikle Şah İsmail ve Şah Tahmasb döneminde idari ve askeri görevlere getirilmiş böylece Safevi Devleti sayesinde tecrübe kazanmışlardır.³² Kaçar Devleti döneminde İran ile diğer Müslüman devletlerin farkı İran'ın farklı Şii inancıdır. Kaçar Döneminde Şiilik, güçlerin meşrulaştırılması için kullanılmıştır. 19.yy. gelindiğinde ise Şii mezhebi İran'da sosyal ve kültürel yaşamın belirleyici unsuru haline gelmiştir.³³

Kaçarlar bunun dışında merkezi bir otoriteye ve bürokrasiye sahip olmamışlardır. Fakat zamanla Kaçar Hanedanlığının siyasi ve toplumsal yapısı, kabile önderlerinin merkezi yönetiminden güçlü oldukları bir yapı halini almasını sağlamıştır. Bu konu da Nasıreddin Şah reform yapmak istemiştir. 1879 yılında Rus subaylar tarafından eğitilen bir Kozak Tugayı oluşturulmuştur. Fakat bu reform Rusların İran üzerindeki etkinliğini arttırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Böylece babası Fath Ali Şah döneminde başlamış olan Avrupalılara imtiyaz verilmesi Nasıreddin Şah döneminde de devam etmiştir.³⁴ Ruslara imtiyazların verilmesi (petrol, tütün gibi) ve İran üzerindeki etkilerinin artması toplumu etkilemiştir. Rusların İran üzerindeki genişlemesine dur demek için Kaçar Hanedanlığı bir mücadele başlatmıştır. Fakat ilki 1804-1813, ikincisi 1826-1828 olan savaşlarda Şah'ın Rusya'ya yenilmesi ile 1828 yılında Tümençay Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya-İran sınırı çizilirken İranlılar Rusya'ya büyük imtiyazlar vermek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine İngilizler Kaçar Hanedanlığı üzerine baskı uygulamış ve sonucunda başarılı olmuştur. İngilizler de 1857 yılında benzer imtiyazlara sahip olmuştur.³⁵ Bu imtiyazların verilmesi ile Kaçar Hanedanlığı ekonomik olarak zarar görmüştür. İngilizlere de tütün konusunda imtiyazlar verilmesi ayaklanmalara sebep olmuştur. Şii ulema sınıfının tütün ve sigaraya karşı fetva vermesi ile birlikte Şii ulema sınıfı da güçlenmiş ve Şah'ın bu kararı üzerinde etkili olmuştur.³⁶

³¹ Erdand Abrahamian, “*Modern İran Tarihi*”, Çev. Dilek Şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), s12.

³² Abdulcebbar Kavak, “*Kaçar Hanedanı Döneminde (1795-1925) İran'da İrşad Faaliyeti Yürüten Nakşbendî-Hâlidî Şeyhleri*”, (Şırnak Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Cilt 6(12), 2015), s79.

³³ Rahimova, *a.g.e.*, ss6-7.

³⁴ Pouneh Abdollahifard, “*İran'da Feminizmin Gelişimi*”, (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 4(2), 2020), s355.

³⁵ Abdollahifard, *a.g.e.*, s355.

³⁶ Rahimova, *a.g.e.* s8.

Ulema sınıfı, halkı yönlendirmede ve sosyal hayatı kontrol altında tutmada etkili olmuştur. Ulemanın meşrutiyetin ilanında da halka önderlik etmiştir.³⁷

7 Ekim 1906'da meclis toplantısının ardından 30 Aralık'ta Muzafferüddin Şah anayasayı kabul etmiştir ve meşrutiyeti ilan etmiştir.³⁸ Meşrutiyetin ilanı ile resmi din Şii mezhebi olmuştur.³⁹ Fakat 1907'de tahta çıkan Muhammed Ali Şah, anayasayı ihlal etmek için uğraşmıştır. Muhammed Ali Şah 1908 yılında Kozak Tugayını kapatmış ve anayasanın önde gelenlerini tutuklatmıştır. Fakat bu olay İran'da iç savaşın başlamasına yol açmıştır.⁴⁰ Bunun üzerine ulema sınıfı kendilerini geri çekmiş ve ülkede 11 ay sürecek iç karışıklık başlamıştır. Muhammed Ali Şah bu olayları bastırmakta yetersiz kalınca oğlu lehine tahtan inmiş ve ikinci meclis 1909'da toplanmıştır. İkinci meclisin toplanmasıyla beraber anayasa tekrar yürürlüğe girmiştir. 1911 yılında İran'daki bu iç karışıklık kaos halini almıştır ve İngiltere İran'ın güneyini, Rusya ise İran'ın güneyini işgal etmiştir.⁴¹

Kaçar döneminin sonlarındaki iki önemli değişiklik Rıza Han'ın İran Şah'ı olmasında yolunu açan sebeplerdir. Bunlar; Kozak Tugayının kurulması ve küçük bir milliyetçi grubunun ortaya çıkmasıdır.⁴²

1.2. Rıza Pehlevi Dönemi

22 Şubat 1921'de ordu destekli bir darbe ile hükümetin başına Rıza Han getirilmiştir.⁴³ Kaçar Hanedanlığının ardından hükümetin başına getirilen Rıza Han, bir çalışma başlatmış olup bu çalışma olumlu sonuç vermiş ve Kaçar Hanedanlığı yerini Pehlevi Hanedanlığına bırakmıştır. Ulema sınıfının desteği ile Rıza han Şahlığını ilan etmiştir⁴⁴ ve böylece ulema sınıfının da sosyal ve siyasal hayattaki rolü belirginleşmiştir.⁴⁵

³⁷ Doç. Dr. Yılmaz Kardeşler, "Kaçarlar döneminde İran (1725-1925), İdari, Askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler", (İstanbul,: Selenge Yayınları, 2013), s.167.

³⁸ Abdollahifard, *a.g.e.*, s355.

³⁹ Rahimova, *a.g.e.*, s10.

⁴⁰ Arı, *a.g.e.*, s365.

⁴¹ Arı, *a.g.e.*, ss365-366.

⁴² Garthwaite, *a.g.e.*, s205.

⁴³ Çevik, *a.g.e.*, s20.

⁴⁴ Rahimova, *a.g.e.*, s13.

⁴⁵ Prof. Dr. Mehmet Saffet Sarıkaya, "İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler", (İstanbul : Rağbet Yayınları, 2011), s172.

Rıza Şah reformcu bir devlet adamı olarak nitelendirilmiştir. Fakat mevcut olan düzeni tümü ile değiştirmeyi değil kısmi değişiklikler tercih etmiştir. Muhalefet partiler ve sendikalar kapatılmış, Şah'a karşı çıkanlar ya tutuklatılmış ya da faili meçhul bir şekilde öldürülmüştür. Rıza Şah otoritesini ordunun ve bürokrasinin tamamen kendisine bağlı olmasına dayandırmıştır.⁴⁶ Bununla beraber Şiiliğin toplumdan ayrılması ve daha seküler bir yaşam olması için reform hareketleri de yapılmıştır.⁴⁷

1930'lu yıllarda İran Almanya ile ilişkilerini düzeltmeye başlamış ve ülkeye çok sayıda Alman teknisyenler gelmeye başlamıştır. Bundan İngiliz ve Sovyetler hiç hoşnut olmamıştır. İran 1939'da II. Dünya Savaşında tarafsızlığını açıklasa da İngilizler ve Ruslar bundan rahatsız olmuşlardır. Savaş sırasında Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla, İngilizler ve Ruslar, Sovyetler Birliği-İran yolunun kontrolünü sağlamak için İran'ı işgal etmişlerdir. Sonuç olarak İran ordusu bu çift taraflı işgale dayanamadığı için kısa sürede çökmüş, işgalden bir gün sonra hükümet dağılmıştır. Başbakanın orduya silah bırakma çağrısı üzerine İran iki işgal bölgesine ayrılmıştır. Güney'de İngilizler, Kuzey'de ise Rusya.⁴⁸ İkili işgal sonucunda Rıza Şah ülkeyi oğlu Muhammed Rıza Pehlevi 'ye bıraktığını söyleyerek ülkeyi 1941 yılında terk etmiştir.⁴⁹ 17 Eylül 1941 tarihinde ülkesini terk ederek Güney Afrika'ya sığınan Rıza Pehlevi Şah 1944 yılında ölene kadar burada kalmıştır.

1.3. Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi

1941 yılında Rıza Pehlevi Şah, ülkeyi 22 yaşındaki oğlu Muhammed Rıza Pehlevi 'ye bırakıp gitmiştir. Ülke içerden ve dışardan baskılara maruz kalmış ve Muhammed Rıza 12 yıl boyunca ülkeyi bu şekilde yönetmeye çalışmıştır. 1941 yılından 1979 yılına kadar geçen sürede bu iktidar ile İran yeni siyasi düzenine de başlamış olmuştur.

Tahta çıktığında genç ve yeterince tecrübesi olmayan Muhammed Rıza Pehlevi güçlü bir iktidar kuramamıştır. Babası Rıza Şah'ın baskı altına aldığı gruplar tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar; ulema sınıfları, aşiret liderleri, toprak sahipleri ve

⁴⁶ Arı, *a.g.e.*, s368.

⁴⁷ Niyazi Okan Çelebi, "*İran İslam Devrimi'nde Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın Rolü*", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s1.

⁴⁸ Arı *a.g.e.*, ss370-371.

⁴⁹ Çevik, *a.g.e.*, s23.

işçi çıkarları için kurulmuş olan Tudeh Partisidir. Aynı zamanda dış güçler tarafından da sürekli baskı altında olan Muhammed Rıza Pehlevi ülkeyi yönetme konusunda zorlanmıştır. 1949 yılından tüm siyasi partiler Musaddık önderliğinde Şah'a karşı güçlerinin birleştirmişlerdir⁵⁰ ve 1941 yılından 1953'de petrolü millileştirme meselesine kadar geçen süre zarfında Şah ülkesini kısmen demokratik bir yöntemle yönetmeye çalışmıştır.⁵¹

1.3.1. Muhammed Musaddık Dönemi

Muhammed Musaddık aristokrat bir ailenin oğludur. Fransa ve İsviçre'de eğitim gördükten sonra ülkesine dönmüş devlet memuru olarak görev yapmıştır. Rıza Şah döneminde Şah'ın baskıcı politikalarına karşı çıkmış, bir süre ev hapsine mahkûm edilmiş daha sonra ise sürgün edilmiştir.⁵²

Rıza Şah döneminde sürgün edilen Musaddık, Rıza Şah'ın tahtı oğluna bırakıp ülkeyi terk etmesi üzerine İran'a geri dönmüş ve muhalefet grupları tek çatı altında toplamıştır. Bu hareketin güçlenmesiyle 1943 yılında Musaddık milletvekili seçilerek meclise girmeyi başarmıştır.⁵³ İngilizlere verilen özellikle petrol imtiyazları ile Musaddık ve Milli Cephe Harekâtı, İran halkının tepkisini başarılı bir şekilde kullanmış ve İran halkının güvenini kazanmıştır. Bunun üzerine Musaddık Muhammed Rıza Şah tarafından 28 Nisan 1951 yılında Başbakanlık görevine getirilmiştir.⁵⁴

1952 yılında mecliste Ulusal Cephe ile Tudehcilerin çoğunluğu elde etmesi Musaddık'ın gücünü artırmıştır. Musaddık bu güçle meclisin kendisine yetkiler vermesini sağlamıştır. İlk iş olarak silahlı kuvvetleri Şah'ın denetiminden alarak hükümetin denetimine vermiştir. Bunun yanında toprak reformu ile, imtiyazlı sınıfın elinde bulunan toprağı adil bir şekilde halka dağıtılmasını istemiştir.⁵⁵

⁵⁰ Arı *a.g.e.*, s377.

⁵¹ Mehmet Kaya, “*Muhammed Rıza Şah Pehlevi Dönemi ve Modernleşme Hareketleri (1941-1979)*” (Modern İran Tarihi Kaçar Hanedanı'ndan İslam Devrimi'ne (Ed. Osman Karacan), (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021) s.393.

⁵² Arı *a.g.e.*, s377.

⁵³ Alptuğ Kudoğlu, “*İran'da Musaddık Dönemi 1951-1953*”, (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 2(2), 2019), s40.

⁵⁴ Mehmet Kaya, “*Muhammed Musaddık'ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu*”, (Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 117(231), 2017), s163.

⁵⁵ Arı, *a.g.e.*, s381.

İngiltere ve Amerika'nın etkisinde olan Şah, yetkilerinin de azaltılması ile Musaddık 'tan rahatsız olmuş ve 17 Temmuz 1952 yılında Musaddık'ı başbakanlıktan uzaklaştırmıştır. Şahın bu hamlesi tepkiye sebep olmuş ve Musaddık bu olaydan 5 gün sonra tekrar göreve getirilmiştir.⁵⁶ Tekrar göreve gelmesi ile beraber meclisten 6 ay süreyle yasama yetkilerini kendisine verilmesini istemiştir. Bunun sonucunda yasama ve yürütme yetkisini alan Başbakan Musaddık kasım ayında toprak reformunu başlatmıştır.⁵⁷ Toprak reformunun yanında seçim reformu da getiren Musaddık bunlarla sınırlı kalmamış orduda da değişikliklere gitmiştir. Savaş Bakanlığı adını Savunma Bakanlığı olarak değiştirmiş, toplamda 136 subayı ordudan tasviye etmiştir. Bu reformlar ile halk tarafından ciddi tepkiler toplamıştır.⁵⁸ Bu tepkiler büyüyerek devam etmiştir. Bu sırada ordu içinde toplanan bir grup darbe hazırlığına başlamıştır. İran'ın Tudeh Partisi'nin denetimine girip Sovyetlere kaymasını engellemek isteyen Amerika'da harekete geçmiştir. Darbe girişimine CIA'nin de yardımıyla destek olmuştur. "Ajax Operasyonu" adı verilen darbenin birincisi 16 Ağustos'ta yapılmış başarısız olduktan sonra Şah ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. 19 Ağustos'ta yapılan ikinci darbe başarılı olmuş, Musaddık tutuklanmış ve Şah ülkesine geri dönmüştür.⁵⁹ Musaddık tutuklandıktan sonra idam kararına çarptırılrsa da bu karar 3 yıl hapis cezasına çevrilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra evinde göz hapsinde tutulan Musaddık 1967 yılında vefat etmiştir.⁶⁰

İran politikası Amerika ve İngiltere'nin oluşturduğu çerçeve dahilinde devam etmiş ve Şah Muhammed Rıza Pehlevi baskıcı bir politika izlemiştir. Şah'ın bu baskıcı politikası 1979 İran Devrimine kadar devam etmiştir. Bu dönemde ülkede birçok reforma da imza atmıştır.

1.3.2. İran'da Beyaz Devrim Dönemi

Muhammed Rıza Pehlevi Şah'ın, babasının ülkedeki reform hareketlerini yarıda bırakıp ülkeyi terk etmesi, bu reform hareketlerine devam etmek istemesi üzerine ülkede

⁵⁶ Mehmet Kaya," *Muhammed Musaddık'ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu*", (Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 117(231), 2017), s164.

⁵⁷ Kuduoglu, *a.g.e.*, ss49-50.

⁵⁸ Kuduoglu, *a.g.e.*, ss50-51.

⁵⁹ Arı, *a.g.e.*, s382.

⁶⁰ Mehmet Kaya," *Muhammed Musaddık'ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu*", (Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 117(231), 2017), s164.

1963 yılında “Beyaz Devrim” gerçekleşmiştir. İran’ın ekonomik ve toplumsal olarak güçlenmesi planlanarak uygulanan Beyaz Devrim 1979 İslam Devrimi’ne kadar sürmüştür. Beyaz Devrimde kendinden en çok söz ettiren reformlardan birisi “Toprak Reformu” dur.⁶¹ Bu reform ile asıl amaçlanan, büyük arazilerin devlet tarafından satın alınması ve bu arazilerin toprak sahibi olmayanları, toprağı işleme amacıyla verilmesini kapsamaktadır. Böylece halk kendi toprağını işleyebilecektir. Fakat bu durumdan memnun olanlar kadar olmayanlar da vardır. Büyük topraklara sahip olan ağaların, topraklarının bir kısmının devlet tarafından satın alınıp, halka verilmesi ağaların sahip olduğu meşrutiyeti bozmuş olacaktır.⁶² Bu sebeple toprak sahipleri bu reformdan rahatsız olmuşlardır. Muhammed Rıza Şah ve daha öncesinde babası Rıza Şah tarafından başlatılan modernleşme ve reform hareketleri Batıcılık ile özdeşleştirilerek halk tarafından tepkilere sebep olmuştur.⁶³

Bunun dışında 26 Ocak 1963 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.⁶⁴ Bununla beraber seçme ve seçilme hakkını elinde bulunduran kadınlar, meclise 6 milletvekili sokmayı başarmışlardır.⁶⁵ Gelenekselci kesim ise bu karardan oldukça mutsuz olmuştur. Kadınların siyasal konularda seçim yapacak kadar yetkin olmadıklarını düşünmüşlerdir.⁶⁶

Bunların dışında Şah, İran’da yeniliklerine devam etmiştir. Ulaşımın gelişmesi için yolları tekrardan yaptırmış, aile ve eğitim kurumlarında da değişiklikler yapılmıştır. 1967 yılına gelindiğinde ise Muhammed Rıza Pehlevi “Aileyi Koruma Kanununu” çıkarmıştır. Bu kanun ile birlikte Şah, evlilik yaşı, erkeklerin birden fazla evliliği, boşanma ve velayet gibi konularda kadınlara hak vermiş, erkeklerin haklarını ise kısıtlamıştır.⁶⁷ İran’da medeni hukuk ve aile hukuku olarak kendinden söz ettiren şeriat kuralları ve Şii ulema sınıfı her zaman geçerli olmuş, Aileyi Koruma Kanunu ile bu geçerliliğini yitirmemiş sadece yenilik yapılmıştır. Fakat medeni hukukun bu şekilde laikleşmesi şeriata indirilen bir darbe olarak nitelendirilmiş ve ulemanın tepkisini çekmiştir.⁶⁸ Bu yenilikle beraber Aileyi Koruma Kanununda toplamda 23 maddeden

⁶¹ Nermin Sekmen, “*İslam ve Feminizm Temelinde Devrim Sonrası İranlı Kadınlar*”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, 2019). S16.

⁶² Sekmen, , *a.g.e.*, s.16

⁶³ Sarıkaya, *a.g.e.*, s173.

⁶⁴ Serpil Sancar, “*Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi*” (Ankara: Nika Yayınevi, 2016) s.207.

⁶⁵ Okyar, *a.g.e.* s123.

⁶⁶ Sancar, *a.g.e.*, ss.208-209.

⁶⁷ Sekmen, *a.g.e.*, s.17.

⁶⁸ Garthwaite, *a.g.e.*, s229.

oluşmaktadır. 1967’de meclis tarafından onaylanan, 1975 yılında birkaç değişiklik yapılan bu yasada; ⁶⁹

1. Erkeğin bir sebep göstermeden karısını boşama hakkı sınırlandırılmış,
2. Boşanma kararı mahkemelere verilmiş,
3. Mahkemenin boşanma kararını erkeğin vermesi durumunda, taraflar arasında anlaşma olamayacağı sonucuna varılırsa onaylayacağını,
4. Erkeklerin sınırsız olan boşanma hakları sınırlandırılmış,
5. Kadınların 1928 tarihindeki Medeni Kanun’da yer alan boşanma hakları korunmuş, ⁷⁰
6. Kadınlar için evlilik yaşı 18’, erkekler için ise 20’ye çıkartılmış (1975 yılında düzenlenmeden önce kadınların evlenme yaşı 15’idi),
7. Erkeklerin birden fazla evlilik yapmaları sınırlandırılmış,
8. 1975 yılında yapılan değişikliğe göre ikinci bir evlilik yapmak isteyen erkeğin, eşinden onay alınması gerekli görülmüş,
9. Kocanın başka bir kadın ile evlenmek istemesi üzerine eşler, boşanma talep edebilmiş,
10. Boşanma esnasında kadınlarında çocuklarının velayet hakkına sahip olabilmeleri sağlanmıştır.

Bu kanun ile beraber İran’da kadın-erkek eşitliği sağlanamasa da çok eşlilik, boşanma hakları veya velayet hakkı gibi temel sorunlara ışık olmuştur. Fakat yapılan bu reformlar özellikle gelenekselci din adamları tarafından eleştiri ile karşılanmıştır. Muhammed Rıza Şah’ın yaptığı modernleşmek amacı taşıyan bu yenilikler ülkeyi devrime götüren yolu çizmiştir.

1.4. 1979 İran İslam Devrimi

İran’da 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi 20.yy. da meydana gelen en önemli toplumsal olay olma niteliği taşımaktadır. ⁷¹ Devrimin meydana gelmesine sebep olan koşullar göz önüne alındığında Şah’ın baskıcı rejimi, petrolden gelen gelirin Şah

⁶⁹ Sancar, *a.g.e.*, ss209-211.

⁷⁰ Bu haklar için bkz “1928 tarihli Medeni Kanun’un 11/9. Maddesine göre kadınların boşanma talep ettikleri konular, geçiminin temin edilmemesi, kocanın cinsel iktidarsızlığı, akıl hastalığı veya bulaşıcı bir hastalık, kötü muamele görmesi sayılabilir.”. (Serpil Sancar, “*Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi*” (Ankara: Nika Yayınevi, 2016) s.210.)

⁷¹ Gündoğan, *a.g.e.*, s94.

ve çevresine ayrılıyor olması ve sanayileşme politikalarıyla alt ve orta sınıftan gelen yoğun göçler sayılabilir. İran İslam Devrimi'ni anlayabilmek için onu meydana getiren ekonomik, toplumsal ve siyasal sebeplere bakmak gerekmektedir.

1954 yılında imzalanan anlaşmadan sonra İran'da petrol fiyatlarında artış meydana gelmiştir. Bununla beraber kişi başına düşen milli gelir artmış ve İran'ın yıllık büyüme oranı sanayileşmiş ülkelere göre çok daha fazla olmuştur. Fakat bu kontrolsüz gelişmenin beraberinde getirdiği düzensiz harcama ekonomide büyük bir dengesizliğe sebep olmuştur. Gelir dağılımında ki eşitsizlik halk arasında çatışmalara yol açmıştır.⁷² Gelirin dengesiz dağılımı sonucu ülkede iş gücü açığı ortaya çıkmış ve bu iş gücü açığını yabancı işçiler istihdam ederek kapatılmaya çalışılmıştır. Yabancı işçi istihdamı toplumda başka sorunları da beraberinde getirmiştir. İran halkı kalabalık yabancı nüfusun ülkesinde bulunmasından rahatsız olmuştur. Bunların yanı sıra Şah, ekonomiye önem verirken dini değerleri arka plana atmıştır ve modernleşme alanında önemli adımlar atmıştır. İran'ı modern ve laik bir ülke haline getirmek isteyen Şah bu konuda da tepkileri üstüne çekmeyi başarmıştır. Şii kültürü ile yetişen özellikle üniversiteli gençler ülkenin giderek batı etkisine girdiğini söylemişlerdir.⁷³ Bu sebepler ile beraber Şah'ın rejimi bazı kesimler tarafından desteklenmese de bazı kesimler tarafından desteklenmeye devam etmiştir.

1.4.1. Devrimin Ortaya Çıkışı

1963 yılında kapsamlı modernizasyon programının açıklanmasıyla 1979 İran İslam Devrimi süreci başlamıştır. Beyaz Devrim olarak bilinen 1963 yılında yapılan reformlar arasında toprak reformu ve kadınlara oy hakkının verilmesi gibi reformlar yer almıştır. Toprak reformu ile feodal bir ekonomi kapitalist bir ekonomiye dönüşmüştür. Toprak reformu ile arazi sahiplerinin gücü azalmıştır. Beyaz Devrimi'n İran'da yabancıların çıkarları için yapıldığını ve Şii geleneklerinin yok sayıldığını iddia eden Ayetullah Humeyni "Bu devrimde Beyaz olan tek şey saraydır." demiştir.⁷⁴ Humeyni'nin bu reformlara karşı tepkisi sert olmuş ve Humeyni ve onun düşüncesini benimseyen arkadaşları İran'ın Kum şehrinde protesto gösterileri yapmışlardır. Bu

⁷² Arı, *a.g.e.*, s384.

⁷³ Arı, *a.g.e.*, ss384-385.

⁷⁴ Nuran Kılavuz, "İran İslam Devrimine Giden Süreçte Rex Sineması Faciası ve Etkileri", (Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt 9(26), 2020), s199.

gösteriler sırasında Ayetullah Humeyni tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir.⁷⁵ Humeyni'nin sürgün edilmesi üzerine din adamlarından yardım alan Şah, reformlarına devam etmiştir. Ülke kısa süre içinde eski refahına kavuşsa da gelir dağılımının adaletsiz oluşu ülkeyi yeni buhranlara sürüklemiştir.

İran'ın hızlı modernleşme süreci beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. 1977 yılında İran ekonomisi çökmüştür. Yüksek işsizlik oranı ve artan enflasyon halkı Şah'a karşı öfkelenmiştir. 1977 yılında ekonomik durumun kötüye gittiğini belirten mektupların Şah'a ve Başbakan'a yazılması ve eleştirilmesi ile devrim süreci resmen başlamıştır. Humeyni'nin sürgündeyken Şah'a karşı verdiği mesajlar İran'da ki camilerden okutulmuştur. Bunun üzerine Ocak 1978'e gelindiğinde Şah'ın Humeyni aleyhine aşağılayıcı açıklamalarda bulunması, Humeyni yanlısı insanların büyük tepkisine yol açmıştır.⁷⁶ Giderek büyüyen tepkiler protesto halini almıştır. İsfahan toplanan bir grup Şah aleyhine sloganlar atmıştır. Bunun üzerine polis göstericilere ateş açmış ve göstericilerden birkaçı yaralanmıştır.⁷⁷ Bu olaydan kısa süre sonra Abadan'da bir sinemada yangın çıkmıştır ve 400 kişi yanarak hayatını kaybetmiştir. Bazı kesimler bu olayın din adamları tarafından Şah'ı devirmek için yapıldığını iddia etmiştir. Bu olay sokaklara binlerce kişinin daha dökülmesine sebep olmuştur. 7 Eylül 1978 yılında Şah sıkı yönetim ilan etmiştir.⁷⁸ Sıkı yönetimin ilan edilmesi ile protestolar daha da büyümüş "Şah Gitmeli!" olarak söylenen slogan zamanla "Şah Ölmeli!" olarak değişmiştir. 16 Ocak 1979 yılında Şah Muhammed Rıza Pehlevi ülkeyi terk etmiştir ve İran monarşisi sona ermiştir. Bu olaydan 2 hafta sonra Ayetullah Humeyni ülkesine geri dönmüştür. Humeyni, Mehdi Bazırgan'ı başbakan olarak atamış ve Şahın büyüyen yetkilerini ona vermiştir. Ordu tarafsızlığını ilan ettikten sonra 1 Nisan 1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. İran'da Şiilik devrim ile beraber ülkenin belirleyici unsuru haline gelmiştir. Bununla beraber rejim Şiilik üzerinden şariat kuralları olarak kurulmuştur.⁷⁹ İran Günümüzde Şiiliğin resmi temsilcisi konumundadır.⁸⁰

⁷⁵ Kılavuz, *a.g.e.*, s200.

⁷⁶ Arı, *a.g.e.*, s390.

⁷⁷ Kılavuz, *a.g.e.*, s203.

⁷⁸ Arı, *a.g.e.*, ss390-391.

⁷⁹ Murat Ercan, "*Bölgesel Politikalar Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkileri*", (I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Kars, 2015), s430.

⁸⁰ Sarıkaya, *a.g.e.*, s176.

1.5. İran İslam Cumhuriyeti

1 Nisan 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur.⁸¹ Devrim ile beraber Şiiilik, İran'ın resmî ideoloji olarak kabul edilmiştir⁸² ve 1906 temel yasalarının yerini alacak bir anayasa taslağı hazırlanmıştır.⁸³ Bu olaydan bir yıl sonra İran ile Irak arasından 8 yıl sürecek savaş başlamıştır. İran-İrak savaşı dolaylı olarak devrimin yerleşmesine katkı sağlamıştır.⁸⁴ Savaştan sonra Humeyni'nin 1989 yılında vefat etmesi üzerine Rafsancani cumhurbaşkanı olmuştur. 1989-1997 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapan Rafsancani yerini Hatemi'ye bırakmıştır. Muhammed Hatemi 1997 yılından 2005 yılına kadar cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Hatemi döneminde özellikle komşularla iyi ilişkiler kurup, güven kazanmak için çalışmalar yapılmıştır.⁸⁵ 2005 yılında Mahmud Ahmedinejad cumhurbaşkanı seçilmiş ve yerini 2013 yılında Hasan Ruhani'ye bırakmıştır. Hasan Ruhani 3 Ağustos 2021 tarihine kadar cumhurbaşkanlığı görevini yapmıştır. İran'ın şu an ki cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'dir.

⁸¹ Arı, *a.g.e.*, s393.

⁸² Yıldırım Deniz, “Orta Doğu’da Vehhabi-Şii Mücadelesi”, (TESAM Akademi Dergisi, Cilt 5(1), 2018), s75.

⁸³ Abrahamian, *a.g.e.*, s212.

⁸⁴ Sarıkaya, *a.g.e.*, s175.

⁸⁵ Arı, *a.g.e.*, s405.

2. İRAN'DA KADIN MESELESİ

Mustafa Kemal Atatürk, “*Bir milletin medeniyetini ölçmek isterseniz, kadına nasıl muamele edildiğine bakınız.*” demiştir. Aynı şekilde J.Stuart Mill “*Bir medeniyetin seviyesinin ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız.*” demiştir.

Kadın olgusu tarihsel sürecine bakıldığında -büyük bir çoğunluğunun- insanlık değerinin altında muamele gördüğü görülmektedir. İran'ın tarihsel süreci içerisinde kadına karşı yaklaşımı sürekli değişmiştir. Siyasi liderler ve ülkede kırılma noktası yaratan 1979 İran Devrimi kadına karşı yaklaşımları değiştirmiştir. Ülke de dinin ön planda tutulması ve büyük bir çoğunluğun Şii mezhebine bağlı olması yönetim ve yaşam tarzını da etkilemiştir.⁸⁶

İran'da kadın-erkek eşitsizliğinin temel sebepleri konusunda görüş ayrılıkları vardır. İranlı yazarlar kadınların arka planda kalmasının sebebi olarak kültür veya ataerkil kültür olduğunu söylemişlerdir. Bunun dışında aile yapısı veya çocukların yanlış eğitilmesi de sebep olarak gösterilmiştir. Diğer yazarlara göre ise kanun koyucularının tamamının erkek olması, kadının geri plana atılmasına sebep olurken, İslamiyet ile beraber gelen Şii mezhebi kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin görünür olmasını sağlamıştır.⁸⁷

Pers ve Med İmparatorluklarından günümüz İran'ına kadar geçen sürede İran'da kadın olgusuna baktığımız bu bölümde, tarihsel süreç bakımından ilk olarak Safevi ve Kaçar Hanedanlıklarında kadının konumuna değinilmiştir. Daha sonra Pehlevi iktidarında kadın olgusu ele alınıp, 20.yy'ın en önemli toplumsal olayı olan 1979 İran İslam Devrimi'nin kadının konumunu nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Ardından İslami Feminizm kavramı ele alınmış, kavramın tarihsel süreci açıklanmaya çalışılmıştır. İran'da siyasi liderler ile beraber sürekli değişen kadına karşı davranışlara bir tepki olarak ortaya çıkan kadın örgütler bölümün sonunda ele alınmıştır.

⁸⁶ Aylin Gökdemir, “*Orta Doğu'da Kadının Yeri ve Sinemada Temsili: Sorayayı Taşlamak Film Analizi*”, (Journal Of Communication Science Researchs, Cilt 1(2), 2021), s82.

⁸⁷ Müştak el-Hillo, “*İran Eşitlikçi Kadın Hakları Perspektifinden “Kadın Meselesinin” Açıklanması*”, (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 4(1), 2020), ss153-154.

2.1. Safevi ve Kaçar Hanedanlıklarında Kadın Meselesi

Safevi Devleti'nin özellikle kuruluş aşamasında kadın önemli bir konumda yer almıştır. Ekonomiden siyasete hatta orduya kadar birçok konuda önemli bir konuma sahip olan kadın, toplumda aktif bir rol üstlenmiştir.⁸⁸ Şah İsmail döneminde kadınların toplumda erkekler gibi boy göstermesi ve ekonomik açıdan yönetici konumunda olması, Safevi Devleti'nin kadına verdiği değeri göstermiştir.⁸⁹ Şah İsmail döneminde en üst seviyede olan kadın olgusu zamanla değişmiştir. Şah Tahmasb'ın tahta geçmesiyle kadının toplumdaki konumu -Şah İsmail dönemine kıyasla- düşmüştür.⁹⁰ Özellikle iktisadi sebeplerden dolayı değişen kadının konumu zamanla sadece haremlere sıkıştırılmıştır.

Kaçar Hanedanlığına bakıldığında ise kadın hareketlerinin ilk kez bu dönemde İran'da başladığını söylemek mümkündür. Sanayi Devrimi ile Kaçar Hanedanlığının hayatına giren modernizm bir bakıma kadın hareketlerinin başlamasına da sebep olmuştur. İlk etapta saraydaki kadınların, dünya hakkında bilgi edinmesi ile başlayan bu süreçte kadınlar zamanla okuma-yazma hatta yabancı dil öğrenme şansına da sahip olmuşlardır.⁹¹ Özellikle padişahların Avrupa'ya seyahatleri sırasında kadın mücadelelerine tanık olmaları Kaçar Hanedanlığının kadınların önüne bir duvar örmesine sebep olmuştur. Fakat saraydaki kadınlar eşleri ile yurt dışına çıkmaya başlamış ve bu duvarın arkasında saklı kalmamışlardır. Fakat çok eşlilik Kaçarlar döneminde ikinci Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah döneminde görülmüştür. Feth Ali Şah bazı kaynaklara göre bini aşkın kişi ile evlenmiştir.⁹²

Bu olaylar yaşanmadan önce Kaçar Hanedanlığından kadınların pazara gitmeleri bile bazı kesimler tarafından günah sayılmıştır, eğitimsiz kadınların toplumsal hayattan dışlanmaları artmıştır. Toplumsal hayatta kadınların en aktif rolü Muharrem ayındaki taziyelere katılmaları olmuştur. Eğlence mekanlarının yanı sıra dini mekanlarda da kadınlar ve erkekler için ayrı bir ortam oluşturulmuştur.⁹³ Meşrutiyet mücadelesinden sonra kadınların toplumsal hayattaki yerleri çok değişmemiştir. Meşrutiyet ilanı ile

⁸⁸ İlgar Baharlu, *Safevi Dönemi Kızılbaş Türkmen Toplumunda Kadın: Bir Kızılbaş Kadın Örneği Taçlı Begüm*, (İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 61(1), 2021), s339.

⁸⁹ Baharlu, *a.g.e.*, s346.

⁹⁰ Baharlu, *a.g.e.*, s346.

⁹¹ Abdollahifard, *a.g.e.*, ss353-354.

⁹² Abrahamian, *a.g.e.*, s20.

⁹³ Abdollahifard, *a.g.e.*, s358.

birlikte anayasada yer alan din ve devlet mahkemeleri ikiye ayrılmış ve din mahkemelerinin uygulama yetkisi ulemaya bırakılmıştır. Şeri mahkemelerde, velayet, boşanma veya evlilik ile ilgili Medeni Hukuk konuları işlenmiştir. Bunun dışında sadece yargı alanı değil eğitim alanında da Şii ulema sınıfının etkisi görülmüştür. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim ulema sınıfına bırakılmış, müfredat İslami kurallara göre şekillenmiştir.⁹⁴

Özellikle saraydaki kadınların yurt dışına çıkabilmeleriyle sosyal hayattaki rolleri biraz artmıştır. Kadınlar yurt dışına çıkmalarıyla, dergi ve makalelerin hayatlarına girmesiyle İran'da kadın hareketlerinin temeli atılmıştır. Kadın hareketlerinin başlamasıyla kadın isteklerde gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, eğitim hakkı, oy hakkı, siyasete dahil olma hakkı ve ailedeki konumun yükseltilmesi hakkı gibidir.⁹⁵ Bu isteklere tepkiler çok geçmeden gelmiştir. Meşrutiyet etkisini kadının toplumsal yaşamında gösterse de Kaçar Hanedanlığında kadının toplumsal yeri Şah'ın ideolojine bağlı olarak değişmiştir.

2.2. Rıza Pehlevi Döneminde Kadın Meselesi

Rıza Şah birçok yeniliğe imza atmıştır. Rıza Şah'ın yaptığı bu reformlar arasında kadına boşanma hakkı tanımak, eğitim imkanları sağlamak gibi yenilikler vardır.⁹⁶

Rıza Şah, modernleşme siyasetinin başlangıcında ülkede ki ilkokulların ve liselerin sayısını artırmıştır. 1930lu yıllarda kızların eğitim için yurtdışına çıkabilmelerini sağlamıştır. Fakat Rıza Şah ülkeyi hızlı bir şekilde modernleştirmek istemiştir. Bunun için örtünmeyi tamamen yasaklamış,⁹⁷ erkekler için ise 1928'de çıkarttığı bir yasa ile Avrupalı erkekler gibi giyinmesini ve 1935'te şapka kanunu çıkartmıştır. 1936 yılında Keşf-i Hicap yani örtünün zorunlu olarak çıkarılması yasasının yürürlüğe girmesiyle⁹⁸, halk bunu kadın haklarına bir saldırı olarak görmüştür.⁹⁹ Meşrutiyetin ikinci döneminde ise kadınlar, sadece yurtdışı gazete ve dergilerinde okudukları kadın-erkek eşitliği, kadın özgürlüğü gibi kavramları İran edebiyatında da

⁹⁴ Rahimova, *a.g.e.*, s10.

⁹⁵ Abdollahifard, *a.g.e.*, s359.

⁹⁶ Temizer, *a.g.e.*, s43.

⁹⁷ Abdollahifard, *a.g.e.*, s369.

⁹⁸ Aynur İlyasoğlu, "*Örtülü Kimlik, İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri*", (İstanbul: Metis Yayınları, , 2015), s66.

⁹⁹ Temizer, *a.g.e.*, s44.

kullanmaya başlamışlardır. Zeban-i Zenan(Kadınların Dili) kadın kalemi ile yazılan ilk dergidir. Zeban-i Zenan dergisinden sonra pek çok dergi yayımlanmaya başlanmıştır.¹⁰⁰ Rıza Şah döneminde kadınlar dergilerde ve gazetelerde yazarak, diğer kadınları bilinçlendirip onların eğitimi için çalışmışlardır.

2.3.Muhammed Rıza Pehlevi Döneminde Kadın Meselesi

Muhammed Rıza Pehlevi'nin tahta geçtiği dönemde ülke işgal altındaydı ve bu dönemde -1941-1952- kadınların nadiren özgür bir dönem yaşadığı söylenebilir.¹⁰¹ Bu dönemin önemli isimlerinden olan Fatma Seyyah İranlı Kadınlar adlı dergiyi çıkartması ve kadınlar için oy hakkı talep etmesiyle kadın hakları savunucuların en ön sırasında yer almıştır. 1953 yılında kadın örgütleri devlete bağlanmıştır. Pehlevi, 1953'te ülkeye tekrar döndüğünde babasının başlatmış olduğu reform hareketlerine devam etmiştir. 1963 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermiştir¹⁰² hatta ilk seçimlerde az sayıda kadın milletvekili seçilmiş, meclise girmiştir.¹⁰³ 1967'de ise Aileyi Koruma Yasası çıkartmıştır. Kadınlar açısından olumlu bir yana sahip olan bu yasada boşanma, çok eşlilik ve velayet gibi haklar yeniden ele alınmıştır. Bu yasa ile beraber erkeğin istediği zaman karısını boşama hakkı sınırlandırılmıştır, boşanmaya mahkeme karar vermiştir. Erken yaşta evlilik ortadan kalmış, kızların evlenme yaşı 13'ten 18'e yükselmiş, erkeklerin evlilik yaşı da 20 olmuştur. Evlilik için eğitim durumu ve sosyo-ekonomik koşullar etkili olmuştur. Boşanma durumunda çocuğun babasına verilmesi uygulaması değişmiş, mahkeme tarafından tespit edilmesi kararlaştırılmıştır. Muhammed Rıza Pehlevi'nin bu uygulamaları 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar geçen sürede İranlı kadınların önemli haklar elde etmesini sağlamıştır.¹⁰⁴

2.4. 1979 İran İslam Devrimi ve Sonrasında Kadın Meselesi

1979 İran İslam Devrimi'nde kadınların rolü yoğun olarak hissedilmiştir. Muhammed Rıza Pehlevi'nin batı modelli yönetimine karşı çıkmak için devrime katılan kadınlar, Rıza Şah döneminde yasaklanan peçe ve çarşafarla devrime katılmışlardır.

¹⁰⁰ Abdollahifard, *a.g.e.*, s369.

¹⁰¹ Temizer, *a.g.e.*, s44.

¹⁰² Temizer, *a.g.e.*, s45.

¹⁰³ Abdollahifard, *a.g.e.*, s370.

¹⁰⁴ Temizer, *a.g.e.*, s46

Göle'ye göre, "İran Devrimi, İslam-Batı karşıtlığının ağır bastığı durumlarda, tesettür, Batı Kültürel modelinin reddinin bir simgesi ve İslami kimliğin bir ifadesi haline dönüşebilmektedir."¹⁰⁵ İran'daki yasalar liderlerine göre değişkenlik göstermiştir. Rıza Şah örtünmeyi tamamen yasaklamış, Muhammed Rıza Şah döneminde batılı modele tepki olarak kadınlar devrime örtünerek katılmışlardır. 1979 İran İslam Devrimi'nde kadınlar örtünerek Şah'a karşı direnişi simgelemişlerdir.¹⁰⁶ Böylece kadınları bastıran devrimin en görünen bayrağı, kadınların kara çarşafı olmuştur.¹⁰⁷

1979 İran İslam Devrimi'nden sonra kadınlar tekrar geri plana itilmiştir ve kadının sadece ailedeki görevi ön plana çıkarılmıştır.¹⁰⁸ Devrim ile beraber kadın hak ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Örnek vermek gerekirse iki kadının şahitliğinin bir erkeğe eş olması veya yolculuk sırasında eşleri olmadan kadınların yolculuğa çıkamamaları sosyal hayatlarını etkileyen kısıtlamalar olarak gösterilebilir.¹⁰⁹

Devrimde ve devrimden hemen sonra kadının yeri daha fazla hissedilmiştir. Devrimde azalan erkek nüfus, kadın iş gücüne ihtiyacı artırmıştır. Kadınlar iş hayatlarından uzun bir üstlük, pantolon ve düz bir ayakkabı ile özellikle başörtüleri ile -saçı 3 cm kısıların başörtüsü takmasına gerek yoktur- yer alabilmişlerdir.¹¹⁰ Devrimden sonra Humeyni 26 Kadım 1979 tarihinde Ulusal Besic Teşkilatı kurulması yönünde talimat vermiş ve bu teşkilatın 22 kolundan biri Besic Kadın Teşkilatıdır. Besic Kadın Teşkilatında, kadınların siyasal bilgi edinme, siyasi parti kurma ve siyasi yarışmalara katılma gibi hakları bulunsa da şeri ve hukuki engelleri de bulunmaktadır. Teşkilat bunların dışında gençlerin evliliklerine de destek vermiştir.¹¹¹

Devrimden sonra İran-Irak savaşının başlaması ile kadın çok önemli roller üstlenmiştir. Şah döneminde askerlik yapmış olan kadınlar, İran İslam Devleti'nin Irak ile olan savaşında da önemli bir konuma sahip olmuştur. Hem savaş meydanında hem de cephe arkasında (doktor, hemşire vb.) görevli hale gelmişlerdir.¹¹² Devrimden sonra kadınların konumu hakkında görüşlerini bildiren Humeyni, kadınların, kadınlık

¹⁰⁵ Nilüfer Göle, "Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme", (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), s129.

¹⁰⁶ İlyasoğlu, *a.g.e.*, s68.

¹⁰⁷ Göle, *a.g.e.*, s115.

¹⁰⁸ Abdollahifard, *a.g.e.*, s372.

¹⁰⁹ Gökdemir, *a.g.e.*, s83.

¹¹⁰ Temizer, *a.g.e.*, s47.

¹¹¹ Adwad Jawid Türkoğlu, "Besic Kadın Kollarının İran Sosyopolitik Yaşamındaki Rolü", (İRAM Yayınları, 2022), s5.

¹¹² Abdollahifard, *a.g.e.*, s373.

vazifelerini aksatmadan toplumsal faaliyetlere katılmasını uygun görmüştür.¹¹³ Bu dönemden sonra özellikle eğitim alanında birçok değişiklik yaşanmıştır. Üniversite sıralarının yarısını kızların doldurduğu, öğretim üyesi hatta yükseköğretim alanında üst düzeylerde görünen kadınların devrimden sonra elde ettiği en büyük kazanç eğitim alanında olsa da¹¹⁴ yükseköğretim düzeyindeki okullarda kadınların okuma oranı erkeklere göre daha düşük kalmıştır.¹¹⁵ Fakat 1967 yılında çıkarılan Aileyi Koruma Kanunu kaldırılmış, kadınların hâkim olması yasaklanmış ve evlilik yaşı tekrar düşürülmüştür. Eğitim, kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrılmış ve kadın öğrencilerin olduğu okullarda sadece kadın hocaların olmasına izin verilmiştir.¹¹⁶ Bunların yanında yönetimin batılı kültürü dağıtmak için baskı politikaları uyguladığı da görülmüştür. Bunlar; oje ve ruj sürenlere şiddet uygulama, kadın kuaförlerini kapatırma, kadın-erkek ilişkilerinde bekaret kontrolü, spor ve dans gibi eğlence mekanlarını kadına kapatırma gibi baskıcı politikalar. ¹¹⁷

Humeyni'den sonra cumhurbaşkanı olan Rafsancani döneminde de kadına karşı baskı politikaları değişmemiştir. 1992'de Kültür Devrimi Yüksek Şurası yapmış olduğu toplantıda boşanma kanununa düzenlemeler getirmiştir. İran'da Ahmedinejad dönemine bakıldığında ise kadınlara karşı yaklaşımın sert ve baskıcı olduğu belirtilmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi İran'da kadının konumu o dönemin siyasi lideri ve ideolojisine göre değişiklik göstermiştir.¹¹⁸

2.5. İslami Feminizm

Tarih boyunca birçok feminist hareket ortaya çıkmıştır. Feminizm sanıldığı gibi aksine “erkek düşmanlığı” değil, toplumun kadına dayattığı cinsiyetçi yapıya karşı bir tepkidir. Feminizm kadın ve erkeğin toplumda eşit haklara sahip olmasını savunan düşünce tarzıdır. Feminizmin ortaya çıkışı 18.yy'da olsa da İslami Feminizm 19.yy'da kendini göstermeye başlamıştır. ¹¹⁹

¹¹³ Temizer, *a.g.e.*, s49.

¹¹⁴ Abdollahifard, *a.g.e.*, s.373.

¹¹⁵ Somayyeh Radmord, “Kadınlar, Yükseköğretim ve İş Gücü Piyasası: İran Örneği”, (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5(9), 2013), s84.

¹¹⁶ Pelin Yantur, “Orta Doğu Ülkelerinde Kadın İstihdamı: İran ve Türkiye Örnekleri”, (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, 2017), s115.

¹¹⁷ Temizer, *a.g.e.*, s48.

¹¹⁸ Temizer, *a.g.e.*, s51.

¹¹⁹ Nazife Gürhan, “Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem”, (Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Sempozyumu, 2010), s370.

İslami Feminizm, İslami kaynakların kadınlar tarafından ve kadınlar yararına okunması ve açıklanması anlamına gelmektedir.¹²⁰ İslami Feminizm en genel tanımıyla, Müslüman kadınların birey olma yolundaki çabalarıdır.¹²¹ 1990lı yıllarda İslami Feminizm uluslararası gündemde tartışılmaya başlanmış olsa da tarihi süreç açısından çok daha eskilere dayanmaktadır.¹²² Özellikle 1906 yılında eğitilmiş kadınların “kadın sorununu” dergilerde kaleme almaları kadın hareketleri konusunda atılan önemli bir adımdır.¹²³

İslamiyet üç ilahi dinin sonuncusudur. İslamiyet’te kadın konulu tartışmaların temeli cahiliye dönemi olarak görülse de¹²⁴, modernleşme ile beraber kitle iletişim araçlarının hayatımıza girmesiyle “İslam ve Kadın” üzerinden tartışmaların ortaya çıkması hız kazanmıştır.¹²⁵ Bunun en önemli örneğini, İran’ın Tahran kentinde akademisyen Najmabadi’nin araştırmalarına göre Shahla Sherkat tarafından çıkarılan “Zanan” dergisinde görmek mümkündür.¹²⁶

1990lı yıllarda kendini göstermeye başlayan İslami Feminizm İran’daki “Zanan” dergisinin çıkarılmasından sonra, 1996 yılında Suudi Arabistanlı yazar Mai Yamani’nin “Feminism and Islam” kitabı ile kendini göstermiştir. İslami Feminizm Türkiye’de ise Nilüfer Göle’nin “Modern Mahrem” adlı kitabı ile ele alınmıştır.¹²⁷ Mısır’ın ise İslami Feminizm’in gelişmesindeki katkısı büyüktür. Mısır’ın kadına karşı yaklaşımı, kadının toplumdaki ikincil konumu, İslami Feminizmi ayakta tutmuştur.¹²⁸

19.yy’dan itibaren kadınlar toplumsal ve ekonomik reformlarda aktif olarak yer almışlardır. Evlilik, boşanma gibi medeni hukukun yanında çalışma alanı ve eğitim gibi birçok konuda erkekler ile eşit haklara sahip olmak için kendi haklarını savunmuşlardır.¹²⁹ 1980’li yılların sonunda reform merkezli gelişen Dini Feminizm -

¹²⁰ Aksu Bora, “Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketleri”, (Bilig Dergisi, Cilt 53, 2010), s58.

¹²¹ Ayşe Güç, “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Cilt 17(2), 2008), s649.

¹²² Bora, *a.g.e.*, ss53-54.

¹²³ Bora, *a.g.e.*, s54.

¹²⁴ Siddik Ağçoban, “Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar”, (Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 2(1), 2016), s17.

¹²⁵ Handan Karakaya, “Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın”, (Journal of Analytic Divinity, Cilt 2(2), 2018), s54.

¹²⁶ Güç, *a.g.e.*, ss659-660.

¹²⁷ Gürhan, *a.g.e.*, s372.

¹²⁸ Gürhan, *a.g.e.*, s372.

¹²⁹ Bora, *a.g.e.*, s53-54.

batıda İslami ya da Müslüman Feminizm- eğitilmiş Müslüman kadınlar tarafından ortaya atılmış bir düşünce tarzıdır. Bu kadınlar dini değerlerinden uzaklaşmayı, toplumsal eşitlik üzerine dini kitapların tekrardan yorumlanmasına dayalı bir düşünce tarzı ortaya koymuşlardır.¹³⁰ İslami Feminist söylemin temel amacı; Kur'an'ın bütün insanların eşitliğini ele aldığını söylemektir. Bunun içinde İslamcı Feministler temelde kadına karşı uygulanan şiddetin İslam dışı olduğunu söylemişlerdir İslamiyet'te kadına şiddetin olmadığını, bunu İslamiyet'i kullanarak meşrulaştırılmaya çalışıldığını belirtmişlerdir.¹³¹

1980'lerde başlayan fakat etkisini 1990lı yıllarda göstermiş olan İslami Feminizm, ataerkil bir toplumda, kadının ikincil konuma düşürdüğü düşüncesi ile mücadele etmek için ortaya çıkmıştır. Daha doğru bir ifade ile İslami Feminizm: İslamiyet'in insanlar tarafından farklı yorumlandığına dikkat çekerek, İslamiyet'in doğru yorumlanması temeline dayanan düşünce tarzıdır.¹³² Günümüzde Müslüman kadınlar Kur'an'ı yeniden ele alarak, aile ve toplumda kadın-erkek eşitliğini, İslami kaynaklara dayanarak yaymak istemektedirler.¹³³ İslami Feminizmde böylece ana kaynak, Kur'an'ı Kerim olmuştur.

2.5.1. İran'da İslami Feminizm Düşüncesi

İran'daki İslami feminist savunucuları, kadının aile içindeki ve toplumdaki konumunu geliştirmeye çalışmışlardır.¹³⁴ Aslında Pehlevi döneminde (Rıza Şah ve Muhammed Rıza Şah dönemi 1925-1979) kadın için modernleşme düşüncesinden hareketle birçok reforma imza atılmıştır. Aileyi Koruma Yasasının yürürlüğe girmesi, kadına seçme hakkının verilmesi, karma eğitim sistemi gibi birçok reform Pehlevi döneminde yapılmıştır. Fakat Pehlevi iktidarının modernleşme çabalarını dinden uzaklaşmak olarak gören İranlı kadınlar 1979 yılında gerçekleşen devrimde önemli bir rol oynamış ve İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. Devrimin en ön saflarında yer alan kadın devrimden sonra umduğunu bulamamıştır. Humeyni 26 Şubat 1979 Aileyi Koruma Yasasını kaldırması ile; evlenme yaşının düşürülmesi, erkeklere tek taraflı boşanma hakkının verilmesi hatta çocukların velayetinin babaya verilmesi kadının

¹³⁰ Güç, *a.g.e.*, s655.

¹³¹ Güç, *a.g.e.*, ss657-658.

¹³² Gürhan, *a.g.e.*, s365.

¹³³ Gürhan, *a.g.e.*, s377.

¹³⁴ Güç, *a.g.e.*, ss669.

konumunu ikinci plana atmıştır. Devrim sonrasında kadının konumu sadece aile içinde değişmekle kalmamış, çalışma hayatında kadına “cam tavan” uygulanmış, kadının üst düzey statülere gelmesi engellenmiştir. 431 çalışma alanı kadına yasaklanmıştır ve hükümet, kadının bu alanlarda çalışmasının şeriat kurallarına aykırı olduğunu söylemiştir.¹³⁵ Devrimden sonra kadınlar resmen ev içerisindeki rollere hapsedilmiştir.¹³⁶ İran’da tarih boyunca sürekli tekrarlanan iniş-çıkışlar olmuştur. Bu değişimler işle insanların siyasi ve sosyal yaşamlarını da etkilemiştir.¹³⁷

İran’da 1979’da gerçekleşen devrimden sonra şeriatın gelmesiyle kadın olgusu hızla kötüleşmiştir. Zorunlu örtünme, cinsiyet ayrımcılığı veya taşlanarak öldürme yani “recm” kadın hayatını olumsuz etkilemiştir.¹³⁸ İranlı kadınlar bu baskı politikalarına karşı başarıya ulaşmak için savaşımlardır.¹³⁹ 1992 yılında Shahla Sherkat’ın kadın meselelerinin ele alındığı “Zanan” dergisinin editörlüğünü yapması ile İran’da toplumsal cinsiyet konusundaki ilk söylemler başlamıştır.¹⁴⁰

Ayetullah Humeyni’nin ölümünden sonra yerine Rafsancani geçmiştir. Humeyni dönemine kıyasla bu dönem kadınlar için daha ılımlı geçmiştir. 1997-2005 yılları ise Hatemi’nin başkanlık yaptığı dönemlerdir. 1999 yılında Faize Haşimi Rafsancani tarafından Zen (Kadın) dergisi çıkarmıştır ve bu dergide kadının diyeti, çarşaf mecburiyeti, recm, kız çocuklarının bluğ ve sorumluluk yaşı gibi konular tartışılmıştır.¹⁴¹ Bu dönemde Hatemi’nin reformcu yaklaşımı kadın hareketlerini olumlu etkilemiş ve kadın taleplerine olumlu yaklaşmıştır. İslami feminist hareketinin bu dönemde İran’da bazı kazanımları olmuştur. Bunlar;

1. Özel Aile Mahkemesi ile İdari Yargı Mahkemesinde yasal olarak kadın danışman olunmasına meclisin onay vermesi (1994)
2. Hatemi’nin bir kadını çevreden sorumlu Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına ataması (1997 yılında Massoumeh Ebtekar)
3. Hatemi’nin kendisine kadın konularında danışman ataması (1997 yılında Zahra Shoja)

¹³⁵ Kahraman, *a.g.e.*, s77.

¹³⁶ Okyar, *a.g.e.*, s123.

¹³⁷ Abdollahifard, *a.g.e.*, s353.

¹³⁸ Kırılmaz & Erol, *a.g.e.*, s22.

¹³⁹ Razihe Ghanbary, “*İran Kadınları*”, (Aile ve Kadın Sempozyumu, 2013), s70.

¹⁴⁰ Sinkaya, *a.g.e.*, s.57.

¹⁴¹ Cihan Aktaş, “*Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri, İran’da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim*”, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), s239.

4. Kadınların katılımlarının teşvik merkezinin kurulması (Zahra Shoja başkanlığında kuruldu)
5. 4 kadın sorgu hakiminin atanması (1998)
6. İlk kez bir kadın rektör atanması (Zahra Rahinavard El- Zahra Üniversitesi 1999)
7. 8 Mart Dünya Kadınlar Gününün kutlanması (2000) ¹⁴²

Hatemi'nin kadınlar için olan ılımlı politikası ile beraber gelen bu kazanımlarda İran'da kadının konumunun düzelmesinde yeterli olamamıştır. İslami feminist hareketin İran'da başarısız olmasının nedenleri arasında geleneksel Müslüman kadınlarda yer almaktadır. Gelenekselci Müslüman kadınlar 2006 yılında meclis binası önünde gerçekleştirdikleri kadınların uygunsuz giyindikleri yönündeki eylem buna örnek olarak verilebilir.¹⁴³

2.6. Beyaz Çarşamba Eylemleri

Devlet, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili pek çok ideolojik etkinlikle uğraşmıştır. İran'da bu etkinlik kadınların “çadır/çadur” denen çarşafılara sokulmasıyla kendini göstermiştir.¹⁴⁴ Devrimden sonra artık Şiiliğin etkisi ve şeriat kuralları ile kadına başörtüsü takma zorunluluğu getirilmiş ve uymayanlara cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Bu durum zamanla birçok tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Kamusal alanda bu zorunluluğa dur demek isteyen İranlı kadınlar 2017 yılında Tahran'da başörtüsü protestosu yapmışlardır.¹⁴⁵ Böylece İran'da başörtüsü üzerine ilk tepkiler gelmeye başlamıştır.

2017 yılında Vida Mohaved tarafından başlatılan bu eylem aslında 2014 yılında bir sosyal medya platformu olan Facebook üzerinden muhalif gazeteci Masih Alinejad tarafından başlatılan “Benim Gizli Örgütüm” isimli kampanyanın devamı

¹⁴² Sinkaya, *a.g.e.*, s.61.

¹⁴³ Sinkaya, *a.g.e.*, 62-64.

¹⁴⁴ R.W. Connell, “*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*”, Çev. Cem Soydemir, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), s189.

¹⁴⁵ Şeyma Merve Tandoğan, “*Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu'daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: Mısır ve İran Örnekleri*”, (Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), 2021), s610.

niteliğindedir.¹⁴⁶ 2017 yılında Alinejad, her Çarşamba günü kadınların beyaz kıyafetler giyerek başörtüsü yasağına dikkat çekmelerini istemiştir.

28 Aralık 2017 tarihinde ise Vida Mohaved isimli İranlı bir kadının elektrik direği üzerine çıkıp başındaki başörtüyü çıkarıp bir sopanın ucuna bağlayarak sallaması İran'da yeni bir eylem tarzını ortaya koymuştur. Örtünün beyaz olması ve eylemin çarşamba günü gerçekleşmesiyle eylemin adı Beyaz Çarşamba Eylemleri olmuştur.¹⁴⁷ İranlı kadınların başörtülerinin çıkartıp, fotoğraflayarak paylaşması ülkedeki başörtüsü yasağına bir tepki niteliği taşımıştır.¹⁴⁸

İlk başlarda ekonomik temelli çıkmış gibi görünse de eylemin asıl amacı İran'daki insan hakları ihlallerine karşıdır.¹⁴⁹ Zamanla eyleme destek verenler sosyal medya aracılığıyla artmış, başka ülkelerden kadınlarda hemcinslerinin yaşadığı bu olaylara tepkisiz kalmamışlardır.¹⁵⁰ Ayrıca Beyaz Çarşamba Eylemlerine sadece kadınlar değil erkeklerde destek vermişlerdir. Bu desteklerini #WhiteWednesdays ve #GirlOfEnghelabStreet etiketleri ile sosyal medyada paylaşmışlardır.¹⁵¹

Beyaz Çarşamba eylemlerinin başlatıcısı olarak görünen Mohaved'in eylemi gerçekleştirdiği caddeye "Englelab (Devrim) Caddesinin Kızı" adı verilmiştir. Mohaved eylemden kısa bir süre sonra tutuklanmıştır. İran'da eyleme katılan kadınlar polis tarafından göz altına alınmış ve bu kadınlar kamu düzenini bozma suçu ile karşı karşıya kalmışlardır.¹⁵²

Medyada kadın ve erkeğin farklı şekillerde temsil edilmesi, kadınların seslerini duyuramamaları gözlemlenmektedir.¹⁵³ Bu sebepler, Beyaz Çarşamba Eyleminin temel amacı sosyal medya aracılığı ile seslerini duyurmaktır.¹⁵⁴ Bu harekete muhafazakâr kesimde katılmış, örtünmenin kişinin kendi tercihi doğrultusunda olması gerektiğinin

¹⁴⁶ Şeyma Merve Tandoğan, "İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği", (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(2), 2021), s.222.

¹⁴⁷ Şeyma Merve Tandoğan, "Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu'daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: Mısır ve İran Örnekleri", (Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), 2021), s610.

¹⁴⁸ Kırılmaz & Erol, *a.g.e.*, s30.

¹⁴⁹ Kırılmaz & Erol, *a.g.e.*, s31.

¹⁵⁰ Şeyma Merve Tandoğan, "Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu'daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: Mısır ve İran Örnekleri", (Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), 2021), s610.

¹⁵¹ Şeyma Merve Tandoğan, "İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği", (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(2), 2021), s.223.

¹⁵² Şeyma Merve Tandoğan, "Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu'daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: Mısır ve İran Örnekleri", (Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), 2021), s610.

¹⁵³ Nedret Çağlar, "Haberlerde Cinsiyetçilik ve Kadın Adaylar", Toplumsal Cinsiyet ve Medya, Ed. Huriye Kuruoğlu & Bermal Aydın, (Detay Yayıncılık, Ankara, 2014), ss70-72.

¹⁵⁴ Kırılmaz & Erol, *a.g.e.*, s30.

söylemişlerdir.¹⁵⁵ Kadınlar sadece zorunlu örtünmeye değil, toplumsal alanda kadının rolünü dönemin siyasi durumu ve rejimin belirlenmesine tepki göstermişlerdir. Erkekler ile eşit bir şekilde hayatın içinde var olmak isteyen kadınlar, özellikle sosyal medya üzerinden bu tarz eylemlerle seslerinin duyurmak istemişlerdir. Bu eylem, İranlı kadınların isteklerini yapma konusunda önemli bir adım olmuştur.

¹⁵⁵Şeyma Merve Tandoğan, “Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu’daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: Mısır ve İran Örnekleri”, (Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), 2021), s610.

3. TÜRKİYE’DE YAŞAYAN İRANLI KADINLAR

Bu bölümde göç olgusu kısaca ele alınmıştır. Ardından İranlı kadınları göç etmeye iten faktörlerden bahsedilmiştir. İranlı kadınların özellikle Türkiye’yi seçerken nasıl bir yol izlediklerinden bahsedilmiştir. 2016 yılından itibaren Türkiye’ye İran’dan göç etmiş kişilerin sayısal verileri ele alınarak, tablolar şeklinde sunulmuştur.

3.1. Göç Olgusu

İnsanlar yaşamları boyunca bazı nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalmışlardır. Genellikle insanlar eğitim, ekonomi, siyasal ve sosyal sebeplerden dolayı göç etmişlerdir.¹⁵⁶ Göç olgusu, iç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılır. İç göç; bireyin ülke içinde yaptığı yer değiştirme olarak adlandırılırken, dış göç ise bireyin ülkelerarası yaptığı yer değiştirme olarak adlandırılır. Aynı zamanda göç, mübadele göç, beyin göçü ve doğal afetin neden olduğu göçler olarak da ayrılabilir.¹⁵⁷

Türkiye bulunduğu coğrafi konum sebebi ile birçok ülkeden göç almıştır. 2019 TÜİK verilerine göre Türkiye 677.042 kişiyi göçmen olarak almıştır. Bunlardan 368.515’ini erkekler oluştururken, 308.527’sini kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK,2019). Genellikle Türkiye, göç konusunda köprü durumundadır. Avrupa ile sınırları olan Türkiye, Avrupa’ya göç etmek isteyenler açısından transit ülke konumundadır.¹⁵⁸ Türkiye’deki göç hareketlerini transit ülke, kaynak ülke ve hedef ülke olarak ayırmak mümkündür. Transit ülke olarak Türkiye; Özellikle 1979 İran İslam Devrimi ile ülkelerinden ayrılan çok sayıda İranlı Avrupa ülkelerine geçmek için Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmışlardır. Türkiye sayesinde Ege Denizine oradan da Avrupa ülkelerine geçiş için Türkiye’nin coğrafi konumunu kullanmışlardır.¹⁵⁹ Böylece İranlı sığınmacılar başka ülkeye mülteci olarak kabul edilene kadar ikamet ettiği ülke (örneğin Türkiye) transit göç ülkesi olmuştur.¹⁶⁰ Kaynak ülke olarak Türkiye; Türkiye ve AB

¹⁵⁶ Sayra Lotfi & Sena Porsuk, “Türkiye’ye Göç Etmiş İranlı Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumlarının Değerlendirilmesi”, (Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20(78), 2021), s1048.

¹⁵⁷ Lotfi & Porsuk, , *a.g.e.*, s1048.

¹⁵⁸ Prof. Dr. Ahmet İçduygu & Damla Aksel, “Türkiye’de Düzensiz Göç”, (Uluslararası Göç Örgütü Türkiye, Ankara, 2012), s7.

¹⁵⁹ Taşkın Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, (Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 18(1), 2014), s188.

¹⁶⁰ Sanam Waghefi, “Devlet ve Diaspora Çıkmazında Feminizm: Türkiye’deki İranlı Sığınmacı Kadınların Toplumsal Dışlanma ve Gündelik Direniş Deneyimleri”, (Feminist Eleştiri Dergisi, Cilt 6(2), 2014), s55.

Devletleri (Belçika, Hollanda, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İsviçre, İsveç gibi) arasında imzalanan antlaşma neticesinde söz konusu ülkelere, başta Almanya olmak üzere, yoğun işçi göçü olmuştur. Almanya'ya gönderilen işçiler örnek olarak verilebilir.¹⁶¹ Hedef olarak ise iki döneme ayrılabilir. Birincisi 1923-1980 arası dönemdir, ikincisi ise 1980 ve sonrası dönemi kapsamaktadır. 1923-1980 yılları arasında daha çok Türk kökenli göçmenler yer alırken, 1980li yıllardan sonra yabancı kaynaklı göçmenler yer almıştır.¹⁶²

Ülkelerarası göç özellikle kadını olumsuz yönde etkilemiştir. Kadınların göç nedenlerine bakıldığında ilk olarak bağlantılı göçe rastlanılmaktadır. Aile üyelerinden herhangi birinin göç etmesini takip eden kadınlar bu kategoride yer almaktadır.¹⁶³ Oysa kadınları göçe iten sebeplerin başında ekonomik sebepler ve buldukları ülkedeki politik yapı yer almaktadır. Bu nedenlerin yanında kadınlar, evlilik anlaşmazlığı, şiddet (fiziksel, psikolojik ve cinsel) ve kadının özgürlüğünü kısıtlayıcı ataerkil toplum yapısı kadını göç etmeye iten faktörler arasında yer almaktadır. Çalışma hayatındaki cinsiyet eşitsizliği, erkeğe göre daha az ücretle çalışma, eğitimsizlik, kötü sağlık koşulları da kadının göç etmesine sebep olmuştur. Aslında ekonomi dışındaki sebeplere bakıldığında ataerkil toplumun bir dayatması olan şiddet, cinsiyet eşitsizliği ve eğitimsizlik kadının göç etmesinde büyük paya sahip olan faktörler arasındadır.¹⁶⁴

3.2. İranlı Kadınları Göç Etmeye İten Faktörler

Ülkesindeki baskıdan kurtulmak isteyen İranlılar zaman zaman kitlesel veya bireysel göçler gerçekleştirmişlerdir.¹⁶⁵ İran'da 1979 yılında gerçekleşen toplumsal ve siyasal anlamda her şeyin değişmesine sebep olan devrim aslında İran göçlerin başlangıç noktası olmuştur. Devrim ile beraber ülke yönetiminin Şii mezhebi merkezli İslam

¹⁶¹ Deniz, *a.g.e.*, s186.

¹⁶² Deniz, *a.g.e.*, s193.

¹⁶³ Ümran Sevil & Hilmiye Aksu, "Göç ve Kadın Sağlığı", (Maltepe Üniversitesi Hemşirelik, Bilim ve Sanat Dergisi, Cilt 2(3), 2010), s134.

¹⁶⁴ Sema Buz, "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma" (Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 18(2), 2007), ss.39-40.

¹⁶⁵ Akın Kiren, "Diaspora Özellikleri Bağlamında İstanbul'da İranlılar (1870'lerden Cumhuriyetin İlk Yıllarına)", (İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(1), 2021), s55.

Hukuku çerçevesinde düzenlenmesi ve ardından kadınların hak ve özgürlüklerinin değişmesi, İranlı kadınların ülkelerini terk etmelerine sebep olmuştur.¹⁶⁶

Şah dönemi batılılaşmaya, modernleşmeye başlayan İran'ın devrim ile şeriat kurallarının gelmesi İran'ı adeta geriye itmiştir. Şeriat kurallarının bir getirisi olan “taşlanarak öldürme” yani “recm” İran'da kadına karşı uygulanmaya başlamıştır. Evlilik, çalışma hayatındaki düzenlemeler hatta eğitim alanlarındaki sınırlamalar getirilen İran'da, kadınlar çözümü başka ülkeye göç etmekte bulmuşlardır.¹⁶⁷ Devrimden sonra İran Devleti kadınlara başörtüsü takma zorunluluğu getirilmiştir. Kamusal alanda başörtüsü takmak zorunlu kılınmış hatta bu zorunluluğu kontrol etmek için polisler eğitilmiştir.¹⁶⁸ Ayrıca İran'daki başörtüsü zorunluluğu sadece İranlılara değil, İran'da yaşayan bütün kadınlara uygulanmıştır.¹⁶⁹ Şeriat kuralları ile gelen bu zorbalık İran kadınına göç etmeye iten faktörler arasında sayılabilir. Devrimden sonra başlayan İran-İrak savaşı kadını göçe iten başka bir önemli olaydır. Savaş ile beraber gelen ekonomik sıkıntı kadınları göç etmeye itmiştir.

İran'da dış göç sadece devrim ile beraber gelmemiştir. Devrim öncesi Şah döneminde de ülkeler arası göç gerçekleşmiştir. Şah rejimine karşı gruplar devrim öncesinde İran'dan göç etmişlerdir. Ayrıca modernleşme ile beraber yurt dışında eğitim almak için de göç edenler bulunmaktadır.¹⁷⁰

Özetlemek gerekirse, İranlı kadınlar;

1. Dönemin siyasi rejimi (Şah dönemi batılılaşma politikası veya devrim sonrası Şii mezhep anlayışı)
2. Ekonomi (Petrolü millileştirme sonrası kötüye giden ekonomi)
3. Cinsiyet Eşitsizliği
4. Eğitimsizlik veya eğitim amaçlı
5. Evlilik (Erken yaşta evlendirme, boşanmada sorun veya velayet hakkının sadece babada olması)
6. Devrimden sonra şeriat hukukunun geçerli olması ile beraber gelen yeni kurallar

¹⁶⁶ Aytak Namdar, “*Türkiye’de Yaşayan İranlı Sığınmacı ve Mülteci Kadınlarda Kaygı Düzeni ve Kaygıyı Etkileyen Faktörler*”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s15.

¹⁶⁷ Waghefi, *a.g.e.*, s22.

¹⁶⁸ İpek Coşkun & Mahdi Soleimanieh, “*Kadın ve Başörtüsünün Sosyo-Politığı: İran ve Türkiye Örnekleri*”, (Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Cilt 11(41-42), 2014), s124.

¹⁶⁹ Coşkun & Soleimanieh, *a.g.e.*, s125.

¹⁷⁰ Waghefi, *a.g.e.*, s22.

7. Aileyi Koruma Kanununun kaldırılması
8. İran-İrak savaşı

İran’da kadını göç etmeye iten faktörler arasında sayılabilir.

İranlı kadınların göç etmede Türkiye’yi seçmelerinin de bazı temel sebepleri bulunmaktadır. Genel itibari ile İranlı kadınlar komşu ülke konumunda olduğu için Türkiye’yi seçmişlerdir. Bunun dışında özellikle dini olarak, kültürlerinin yakın olduğu düşüncesi ile İranlı kadınlar Türkiye’ye göç etmiştir. İran’dan Türkiye’ye göç edenler sadece kadınlar olmamak dışında erkeklerde göç etmiştir. Daniş’a göre İranlıların göç etmek için Türkiye’yi seçmelerinin sebebi, 1960lı yıllarda İran ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma ile Türkiye’de 3 aya kadar vizesiz kalabiliyor olmalarıdır.¹⁷¹ Türkiye, İran’dan herhangi bir vize talep etmediği için İranlılar yasal yollar ile Türkiye’ye giriş yapıp hemen ardından Uluslararası Koruma başvurusunda bulunmuşlardır. 2021 yıl sonu istatistiklerine göre 1032 Uluslararası Koruma başvuru sahibi olan İranlı vardır.¹⁷² İran halkının Türkiye’ye göç etmesinin sebepleri arasında;

1. Türkiye’nin İranlılardan vize istememesi
2. Türkiye’nin komşu ülkelere göre daha gelişmiş olması
3. Avrupa’ya gitmek isteyen İranlıların transit ülke olarak Türkiye’yi kullanmaları

İranlıların, göç için Türkiye’yi seçme sebepleri arasında gösterilebilmektedir.¹⁷³ Bununla beraber TÜİK verilerine bakıldığında, 200 yılında İran’dan toplamda 5138 kişi göç etmiştir. Bunların 3188’i erkek, 1950si ise kadındır. İlerleyen zamanlarda göç istatistikleri artmıştır. TÜİK 2019 verilerine göre;¹⁷⁴

Tablo 2: TÜİK 2019 Verilerine Göre İran’dan Türkiye’ye Göç İstatistikleri

	KADIN	ERKEK
2019	18820	23531

¹⁷¹ Didem Daniş, “Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye”, (Birikim Dergisi, Cilt 184-185, 2004), s228.

¹⁷² (İran Araştırmaları Merkezi, <https://www.iramcenter.org/iranlilarin-turkiyeye-goc-motivasyonlari/>, Erişim Tarihi: 05.05.2022).

¹⁷³ Yasemin Akis Kalaylıoğlu, “Uluslararası Göç Bağlamında Bourdieu’nun Kavramları: Ankara’da Yaşayan İranlılar Örneği”, (İdeal Kent Dergisi, Cilt 14, 2014), ss200-201.

¹⁷⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (2019), Erişim Tarihi 12.12.2021

2018	15174	16748
2017	8323	9471
2016	7307	8232

Tablodan anlaşılacağı üzere İran'dan göçler yıllar geçtikçe artmıştır. 2016 yılında toplam göç 15539 iken bu sayı 2018 yılına gelindiğinde sadece İran'dan göç eden kadınların sayısı ile yakındır. İran'dan göç eden erkeklerin sayısı kadınlara göre hep fazla olmuştur. Fakat yıllar geçtikçe erkeklerin sayısı kadınlara oranla daha çok artmıştır. 2019 yılında TÜİK tarafından yayınlanan yabancı uyrukluların Türkiye'de ikamet etmeye başlaması ile Türkiye'deki nüfusları ise;

Tablo 3: TÜİK 2019 Verilerine Göre Türkiye'de İkamet Eden İranlı İstatistikleri

	KADIN	ERKEK
2019	18909	23623
2018	9919	10262
2017	5095	5236
2016	4389	4553
2015	2549	2747
2014 VE ÖNCESİ	2569	2867

Yukarıdaki tablodaki gibidir.¹⁷⁵ Tabloya bakıldığında zamanla Türkiye'ye göç eden İranlıların, Türkiye'de ikamet etme sayılarının arttığını görebiliriz. Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullanmaların dışında, burada kalmaya karar veren İranlıların sayısı da fazladır.

3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacına yönelik geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan araştırma sorularına, katılımcıların verdikleri cevapların analizleri yer almaktadır. Pandemi dönemi gerçekleştirilen bu çalışma, pandemi koşulları gereğince çevrimiçi ortamlarda görüşme şeklinde yapılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme ile ulaşılmış, toplamda 8 kadın İranlı katılımcı ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler, görüşme sonrasında yazıya çevrilmiştir. Araştırma ile ilgili bilgiler görüşmeciler ile paylaşılmış ve görüşmecilerin gönüllü olmasına özen gösterilmiştir. İlk görüşülen katılımcı sayesinde ulaşılan diğer

¹⁷⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (2019), Erişim Tarihi: 12.12.2021

görüşmeciler sayesinde araştırma kartopu örnekleme yöntemi ile gerçekleşmiştir. Görüşmeler ortalama 1-2 saat sürmüştür, katılımcıların ismi gizli tutulmuş verdikleri yanıtlar sadece araştırmanın amacı doğrultusunda ele alınmıştır.

Araştırmanın amacına yönelik sorulan sorulardan alınan cevapların analizleri 5 kategori altında analiz edilmiştir. Birincisi, “Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri”, ikincisi “Kadınlar Göçü”, üçüncüsü “Aradaki Farkı Bulunuz!”, dördüncüsü “İslam Devrimi ile Neler Değişti?” ve son olarak “Barışın Sembolü “Beyaz”.

3.3.1.Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Araştırmaya katılan kadınlarla ilgili demografik veriler bu bölümde ele alınmıştır.

Tablo 4: Katılımcıların Yaş Dağılımı

YAŞ	KİŞİ
25-35	3
36-45	3
46 VE ÜSTÜ	2

Araştırmaya katılan 8 kadının yaş dağılımları incelendiğinde 25-35 yaş aralığında 3 kişi, 36-45 yaş aralığında 3 kişi, 46 ve üstü ise 2 kişi olduğu görülmüştür. Araştırma sırasında özellikle yaşı ilerlemiş kadınların araştırmaya katılmak istemedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların özellikle 20 yaşını geçmiş olmasına dikkat edildiği için sınıflandırma bu şekilde yapılmıştır.

Tablo 5: Katılımcıların Meslek Dağılımı

MESLEK	KİŞİ
ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ	1
ÖĞRETMEN	1
İŞLETMECİ	1
İŞÇİ	1
ÖĞRENCİ	1
ÇALIŞMIYOR	3

Araştırma katılan kadınların meslek dağılımına bakıldığında çalışmayan kadın sayısının (3) fazla olduğu görülmektedir. Çalışmayan kadınları ise, araştırma görevlisi (1), öğretmen (1), işletmeci (1), işçi (1) ve öğrenci (1) eşit sayı ile takip etmişlerdir.

Özellikle Türkiye’ye eğitim için geldiğini belirten K4 Türkiye’de eğitimini tamamlayıp öğretmen olmuştur.

“Türkiye ‘ye daha özgür bir şekilde okumak, eğitim almak için geldim. Sizde az çok tahmin edersiniz ki orada okumak bu kadar kolay değil. Özellikle biz kadınlar için. Nasıl giyinmen gerektiğine, kiminle konuştuğuna, ne yaptığına sürekli dikkat etmen gerekiyor.” (K4)

Tablo 6: Katılımcıların Türkiye’de Yaşadıkları İllere Göre Dağılımı

YAŞADIKLARI İLLER	KİŞİ
İSTANBUL	5
ANKARA	3

Farklı ulusları içinde barındırdığı için Ankara ve İstanbul illeri tercih edilmiştir. Katılımcıların yaşadıkları illere bakıldığında 5 kişi İstanbul’da, 3 kişi de Ankara’da yaşamaktadır. Okulundan veya sağlık sebeplerinden dolayı büyük şehirleri tercih edenlerde olmuştur. Sağlık sebeplerinden dolayı Ankara’da yaşayan katılımcımız (K6) şunları belirtmiştir;

“Benden bir yıl kadar önce arkadaşım gelmişti buraya. Sağlık problemlerim yüzünden onun yanına sık sık gelmeye başlamıştım. Daha sonra bende Türkiye’ye yerleşmeye karar verdim. O Van’da yaşıyordu, oradan beraber Ankara’ya geldik hastane için. İlk başlarda Türkiye’ye gelmemin tek sebebi sağlıktı.” (K6)

Tablo 7: Katılımcıların Göç Ettikleri Tarihe Göre Dağılımı

GÖÇ ETTİĞİ TARİH	KİŞİ
2000 VE ÖNCESİ	2
2000 VE SONRASI	6

Araştırmaya katılan 8 katılımcının 2’si 2000 yılından önce, 6’sı ise 2000 yılından sonra Türkiye’ye göç etmişlerdir. K8 1983 yılında Türkiye’ye katılımcılar arasında en erken göç eden kişi olurken, K1 2006 yılında katılımcılar arasında Türkiye’ye en geç göç eden kişi olmuştur. Bunların dışında K2 2003, K3 2003, K4 2004, K5 2000, K6 2001 ve K7 1986 yılında göç etmiştir.

3.3.2. “Kadınlar” Göçü

Araştırmanın amacı kapsamında düzenlenen “İran’dan Türkiye’ye neden göç ettiniz? Sizi göç etmeye iten faktör/faktörler nelerdir?” ve “Neden göç etmek için Türkiye’yi seçtiniz?” sorularına verilen cevapların analizleri bu başlık altında yapılmıştır. “İran’dan Türkiye’ye Neden Göç Ettiniz?” sorusuna aldığımız cevaplar analiz edilerek (bir kişinin birden fazla sebebinin olduğu düşünülerek) tablo haline getirilmiştir.

Tablo 8: İran’dan Türkiye’ye Neden Göç Ettiniz?

SEBEPLER	TERCİH EDİLME
EĞİTİM	4
EKONOMİ	2
ÖZGÜRLÜK	2
İŞ	2
SAĞLIK	1
REJİMDEN KAÇMA	1

Tabloya bakıldığında araştırmaya katılan kadınların göç etme sebeplerinin “eğitim” sebebinden kaynaklandığını, eğitimi ise sırasıyla ekonomi (2), özgürlük (2), iş (2), sağlık (1) ve rejimden kaçma (1) takip etmektedir. Eğitim için Türkiye’ye geldiğini fakat Türkiye’de de eğitimine devam edemeyen K5 şunları aktarmıştır;

“Türkiye’ye eğitim için geldim tabii. İran’daki eğitimin Türkiye’ye göre yetersiz olduğunu düşündüm. Fakat burada da eğitimime devam edemedim. Çalışmam gerekti ama şimdi çalışırken öğrendiklerim ile kendime bir yer açtım. Çok mutluyum burada olmaktan. İnsana verilen değer Türkiye’de daha iyi olması da buraya gelirken beni etkiledi. İran’da kadına verilen değer yok denecek kadar az. Hak ve özgürlüğümün elimde olmaması çok değersiz hissettiriyordu. Türkiye’ye gelince anladım ki istediğim kıyafeti rahatlıkla giyebiliyordum. Kendime olan saygımı da kazanmış oldum. İran’da böyle bir yaşantım olacak mıydı bilemiyorum ama Türkiye’ye çok alıştım, başlangıçta zor olsa da şu an geldiğim için hiç pişman değilim. İyi ki gelmişim diyorum.” (K5)

Araştırmaya katılan kadınların cevaplarından “özgürlük” olarak analiz edilen aslında kadınların İran’da yaşarken hayatlarına çokça müdahale olmasıdır. Bunu K3 şu sözlerle anlatmaktadır;

“İran’daki baskılardan kaçtık birazdan. Annem bize hep benim yaşadıklarımı çocuklarıma yaşarmayacağım derdi. Daha iyi bir gelecek için Türkiye’ye göç etmemiz gerekiyorsa gidelim demişti. İyi de oldu aslında bu yıl üniversiteden mezun oluyorum inşallah. Kendi tercih ettiğim mesleği yapacak olmak bile bana yetiyor. Bu özgürlük için kendi ülkenden göç etmek bile yeterli bir sebep.” (K3)

Bunların dışında iş için Türkiye’ye göç edenlerden K8;

“Ben 53 yaşında ev hanımı, iki çocuk annesi bir kadıyım. Türkiye'ye geldiğimde daha 15 yaşındaydım. Eşimin ailesi İran'da ticaretle uğraşıyorlardı. Eşim de onların Türkiye'deki elleri olsun diye bizi buraya gönderdiler. Türkiye'ye taşındığımda ilk oğluma hamileydim. 14 yaşında evlendirildim. Yani kızım eşimin ailesi gelmemizi istedi, bizde geldik.” (K8) demiştir.

Bu bölümde analiz edilen ikinci soru ise “Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?” sorusu olmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu soruya alınan cevaplar analiz edilerek kategorilere ayrılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Tablo 9: Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?

TERCİH ETME SEBEBİ	TERCİH EDİLME
KOMŞU ÜLKE	6
EĞİTİM	2
GELİŞMİŞ ÜLKE	2
İŞ	2
VİZE İSTEMEMESİ	1
SAĞLIK	1
ÖZGÜRLÜK	1
EKONOMİ	1
BİLMİYOR	1

Araştırmaya verilen cevaplar doğrultusunda hazırlanan tablodan yola çıkılırsa göç eden kadınların Türkiye'yi seçme sebepleri “komşu ülke” da yoğunlaşmıştır. Ulaşım açısından zorluk yaşamamaları için coğrafi olarak sınırlarına yakın komşu ülkelerini tercih etmişlerdir. Bu cevabı sırayla gelişmiş ülke (2), iş (2), eğitim (2), vize istememesi (1), sağlık (1), ekonomi (1), özgürlük (1) ve Türkiye'nin neden seçildiği konusunda fikri olmayan katılımcımız (K7) yer almıştır. K7 “Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?” sorusuna;

“Göç ederken bize nereye gidelim diye sorulmadı o yüzden neden Türkiye bilmiyorum. Gidiyoruz dediler bizde geldik. Zaten neden diye sorulmazdı hiç bizim orda. Sorsalardı Türkiye'ye gelir miydim onu da bilmiyorum.” (K7) cevabını vermiştir.

Cevaplar arasında sadece K1 tarafından söylenen cevap içerisinde eğitim, komşu ülke hatta komşu ülkeler arasındaki en gelişmiş ülke ve Türkiye'ye girişlerde vize istenmemesi gibi olumlu sebeplerin varlığı dikkat çekmiştir.

“Eğitimim için. Üniversite benim için ilk sebebi fakat tek sebep değildir. Geldiğim ülkenin koşullarının iyi olması gerekiyordu. Bu yüzden Türkiye'yi seçtim çünkü çevre ülkelerdeki en gelişmiş ülkelerden birisiydi. Ayrıca sınır komşumuzdu. En önemlisi de gelirken kimse vize istemedi.” (K1)

Aynı şekilde K4'te K1 gibi birçok olumlu sebebin Türkiye'yi göstermesi neticesinde göç etmeye karar vermiştir. K4 şu sözleri ile bunu dile getirmiştir.

“Öncelikle eğitim için geldim. Ama aslında özgürlük için diyebiliriz. Burada kadın haklarını daha çok savunuyorlar ve kimseye hesap vermek zorunda değilsin. Hem de ülkemize sınır. Bu da benim için Türkiye'nin daha öncelikli olmasını sağladı.” (K4)

Sağlık için Türkiye'ye geldiğini belirten K6, “Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?” sorusuna “sağlık” cevabı veren tek kadındır.

“Seçmek değil benimkisi. Biraz zorunluluk. Tedavim için araştırma yaptım ve Türkiye'deki birkaç hastanenin iyi olduğunu öğrendim. Öyle geldim buraya daha sonra kalmaya karar verdim. Aslında hastane, ülke seçeneklerim vardı evet ben burayı seçtim çünkü yakındı. Ulaşım açısından olsun, burada yaşayan arkadaşımın olması. Tabi ki aklımdan Türkiye'ye neden gitmiyorum diye geçirdim.” (K6)

Araştırmanın amaçları doğrultusunda katılımcılara yöneltilen “İran'dan Türkiye'ye neden göç ettiniz? Sizi göç etmeye iten faktör/faktörler nelerdir?” ve “Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?” sorularına verilen cevaplar doğrultusunda analiz edilen cevaplardan ulaşılan sonuca bakılırsa kadınların çoğunluğu eğitim amaçlı Türkiye'ye gelmişlerdir. Türkiye'nin İran'a sınır komşusu olması da Türkiye'yi seçerken kadınları etkileyen olumlu bir faktör olmaktadır.

3.3.3. Aradaki Farkı Bulunuz!

Araştırmanın amacı kapsamında düzenlenen “İran'da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?” ve “İran'da kadına verilen değeri nasıl yorumlarsınız?” sorularına verilen cevapların analizleri bu başlık altında toplanmıştır. “İran'da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?” sorusuna verilen cevaplar yorum ağırlıklı olduğu için sınıflandırılmamıştır. Bu yüzden tablo haline getirilemeyen cevaplar ayrı olarak analiz edilmiştir. İlk olarak “İran'da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?” sorusu yönelttiğimiz katılımcılarımızdan K1 diğer katılımcılardan farklı olarak “stadyum yasağına” dikkat çekmiştir.

“İran'da yönetimde şeriat kuralları geçerliydi. Devrim ile beraber ülkede çok şey değişmiş aslında ama bizim için en önemlisi kadına karşı durumlarında değişmesi. Kadınlar İran'da ikinci sınıfta yer alıyor. Erkeğe davranıldığı gibi kadına karşı davranılmıyor. En basit örneği kadınlar İran'da stadyumlara giremiyor. Geçtiğimiz yıllarda erkek kılığına girip stadyuma girmeye çalışan genç bir kardeşimiz fark edilip ceza aldığı için adliye önünde kendini yakarak intihar etti. Devlet İslamiyet'e

göre kadının stadyumda işi yok diyor. Aslında İslamiyet ülkeyi yönetmek için, şeriat adı altında kullanılıyor. Bunun dışında birçok örnek sayılabilir. Örneğin çalışma hayatında kadınların konumunun yükselmesi İran’da yasaktır. Cam tavan deniliyor buna bilirsiniz, aslında bir engel var önünüzde ama gözle görülmüyor.” (K1)

Katılımcımızın sözünü ettiği kişi “Mavi Kız” olarak bilinen Seher Hüdayari’dir. Hüdayari tuttuğu takımın maçını stadyumdan izlemek istemiş ve erkek kılığına girerek stadyuma girmeye çalışmıştır. Bu sırada görevliler tarafından “kadın” olduğu fark edilmiş ve tutuklanmıştır. 29 yaşındaki Hüdayari için mahkeme 6 aylık hapis cezasını vermiş ve bunun üzerine adliye binası önünde Seher Hüdayari kendisini yakıp, intihar etmiştir. “Mavi Kız” olarak anılmasının sebebi ise tuttuğu İstiklal takımının renginin mavi olmasıdır.¹⁷⁶

Stadyum yasağı dışında çalışma hayatındaki farklılıklara da katılımcımız değinmiştir. Onun dışında K2 eğitim ve kıyafetler konusunda farklar olduğunu söylemiştir, bunların yanında kadınların erkeklere göre daha küçük yaşta evlendiklerini dile getirmiştir.

“İran’da yaşadığımız dönemde her konuda fark vardı diyebilirim. Dediğim gibi eğitim konusunda fark vardı. Kızların bazı meslekleri yapması yasaktı sadece erkekler yapabiliirdi. Dışarı çıkarken bile yanınızda bir erkeğin bulunması gerekirdi. Evlilikte bile farklıydı. 15 yaşında evlendim ben, çok küçüktüm evlendiğimde. Eşim benden 5 yaş büyüktür. Giyinme konusunda da farklar vardı. Türkiye’de öyle değil bunlara devlet karışmıyor.” (K2)

Katılımcılarımızdan K5 İran’da İslamiyet’in yanlış bir eşitlik olduğunu şu sözler ile söylemiştir;

“İran’da kadınlar ikinci planda yer alıyor ama bu sadece İran’a özgü değil Türkiye’de de buna benzer yerler var. İran’da şeriat kuralları geçerli. Devrim ile beraber ülkede çok şey değişmiş. Eşitliğin olmadığı gibi bu fazlasıyla göz önünde bulunuyor. Erkeğin yaptığı bir şeyi kadının yapmasına izin verilmiyor. İslamiyet’e göre bunun uygun olmadığı söyleniyor. Kısacası kadın hakları erkeğe göre çok daha kısıtlı. İslamiyet’i kadının nasıl yaşamasını istediklerine göre yorumluyorlar ve kimse buna bu yanlış demiyordu.” (K5)

Çalışma sırasında çekimser tavırları ile dikkat çeken katılımcımız K7 bu konu hakkında bir bilgisinin olmadığı söylemiştir. K7’nin yorumuna dayanarak, eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlayabiliyoruz.

¹⁷⁶ (İran Araştırmaları Merkezi, <https://iramcenter.org/mavi-kiz-ve-iranda-toplumsal-vicdan/>, Erişim Tarihi: 20.12.2021).

“Ben, ben aslında bilmiyorum çok fazla. İran’da okula falan da gitmemiştim zaten nasıl bir fark vardır bilmiyorum da. Çok fazla dışarı da çıkamazdık babam izin vermezdi.” (K7)

Bu başlıkta analiz edilmeye çalışılan diğer soru da “İran’da kadına verilen değeri nasıl yorumlarsınız?” sorusudur. Bu soruya verilen cevaplarda yorumlanmıştır. Katılımcıların çoğu İran’da kadına verilen bir değer yoktur demiştir.

“Bana göre kadına verilen değer yok. O yüzden göç etmek istiyoruz. Baskıya karşı gelemedik gücümüz yetmezdi. Kaçmak çözüm gibi geldi.” (4)

“İran’da kadına verilen değer değil de kadına verilmeyen değer var. Kıyafet konusunda özgürlükleri kısıtlanmıştır. Kurallara uymayan kadınlar ise devrimci olarak kabul edilir. Eğer sesini çıkarırsan karşılık olarak çok ciddi cezalarla karşılaşırın. Biliyor musunuz başörtüsünü kontrol etmek için özel polisler yetiştirilmiştir. Ben ilk öğrendiğimde çok şaşırardım ve çok üzülürdüm bir ülke, insanına bunu nasıl yapabiliyor. Hak ve özgürlük yok orda. Bunu sadece kadın olarak değerlendiremiyorum da ya da sadece İran olarak. Dünya’nın çoğu yerinde var.” (K5)

Bunların dışında İslamiyet ile beraber gelen şeriat kanunlarının kadına verilen değeri etkilediğini söylemişlerdir. Bu konu da K3 ve K8 fikirlerini şöyle belirtmişlerdir;

“Önceki cevaplarım ile aynı olur. İslamiyet kadını el üstünde tutulmasını söylüyor bana göre. ‘Kadınlar size Allah’ın emanetidir.’ Diye bir hadis var fakat İran’da tam tersi bir durum var. İslam Devleti, yasaları şeriat kuralları göre belirliyor. Kadının yapması gereken roller de şeriat kuralları göre belirleniyor. Fakat ceza olarak öldürme kullanılıyor. Bana kalırsa İran’da kadına karşı yapılan baskılar İslamiyet adı altında yapıyorlar. Bunun bize Allah’ın emri olduğunu söylüyorlar fakat aslında Kur’an-ı Kerimde böyle bir ayette yok.” (K3)

“Ben şanslıydım. Babamdan olmasa da kocamdan değer gördüm. Oğullarıma da kadına değer vermeyi öğrettim. Ama İran’da herkes benim gibi şanslı değil. Sözde İslami kurallara göre yönetiliyor. Gerçek İslami anlamış olsalar kadını baş tacı yaparlar. Çocukluğuma dair hatırladığım tek şey siyah. Kadın diyince aklıma kapkara çarşaf, ağzında dili varken konuşmayı unutturulmuş insanlar geliyor. Çok acı değil mi? Dünyaya bir kere geliyorsun yaşadığın hayata bak. Tek başıma pazara bile gidemiyordum.” (K8)

Bu yaklaşımların yanında kadına değer verildiğini fakat erkek ile eş bir değer verilmediğini söyleyen bir katılımcımız olmuştur. K6 soru ile ilgili yorumunu,

“Değer yok diyemem İran’da kadına verilen bir değer tabii ki var. Sadece erkek ile eşit bir değer değil. Kadın evinin içindeki görevlerini yaptığı sürece, kurallara da uyuyorsa kadına karşı bir şey yok. Ama bu kurallar nasıl kurallar, başörtüsü takma zorunluluğu gibi. Boşanmada eş ile aynı hakların yoktur. Erkek ile kadına aynı hak sağlanmış olsa sorun kalmaz aslında. Bunu sadece İran için demiyorum dünyada böyle olsa hiç sorun kalmaz bence.” (K6) sözleri ile ifade etmiştir.

Katılımcıların cevaplarından yola çıkarsak eğer, katılımcılarımızın çoğunluğu İran’da kadına karşı bir değerin olmadığı, olan değerin ise erkek ile eşit olmadığını, kadının İran’da ikinci plana atılarak özgürlüklerinin kısıtlandığını bunları da İslamiyet ile beraber gelen şeriat kurallarına dayandırılarak yapıldığını söylemişlerdir.

3.3.4. İslam Devrimi ile Neler Değişti?

Araştırmanın amacı kapsamında düzenlenen araştırma sorularından “İslam Devrimi’nden sonra kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu?” ve” İslam Devrimi’nden sonra kadınların başörtü kullanmasının yasal zorunluluk olması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorularına verilen cevapların analizleri bu başlık altında toplanmıştır. “İslam Devrimi’nden sonra kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu? “sorusuna verilen cevaplar analiz edilerek tablo haline getirilmiştir.

Tablo 10: Aileyi Koruma Yasası Hakkındaki Bilgilerin İstatistikleri

YASA İLE İLGİLİ BİLGİLER	KİŞİ
EVLİLİK YAŞININ DEĞİŞMESİ	3
BOŞANMA HAKKI	3
VELAYET HAKKI	2
ŞAH DÖNEMİ YASALAŞTIRILMASI	2
BİLGİSİ YOK	1

Araştırmaya katılan katılımcıların “İslam Devrimi’nden sonra kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu?” sorusuna verilen cevapların (bir kişinin birden fazla cevap verdiği düşünülerek) analizleri yapıldığında yoğunluğun evlilik yaşının değiştirilmesi (3) ve boşanma hakkı (3) üzerinde olduğu görülmüştür. Bunları velayet hakkı (2), Şah dönemi yasalaştırılması (2) ve yasa ile ilgili bilgisi olmayan (1) takip etmektedir. Evlilik yaşının değişimini, boşanma hakkını, velayet hakkını ve Şah döneminde yasalaştırıldığını belirleyen K1 düşüncelerini şöyle dile getirmiştir;

“Şah döneminde yasalaştırılmış, devrimden hemen sonra kaldırılmış. Şah dönemindeyken evlilik yaşı büyütülmüş ve kadına boşanma, velayette erkek ile

eşitlik gibi haklar verilmiş fakat Humeyni'nin bu yasaı kaldırmasıyla evlilik yaşı tekrar düşürülmüş, verilen bu haklar geri alınmıştır. Bu yasa kaldırılmasaydı İran'da şu an da boşanmaya çekinen kadın profili olmazdı. Boşandıktan sonra çocukları için endişelenen anneler olmazdı. Ataerkil iktidar sisteminin kadına dayattığı bir sonuçtur. Eğer bu yasa kaldırılmasaydı İran'dan bu kadar kadın göçü yaşanmazdı da.” (K1)

Evlilik yaşının düşürülmesinden memnun olmayan katılımcımız K2 şunları söylemiştir;

“Benim doğduğum yıl ülkede devrim olmuş. Daha sonraları ailem anlattı o yılları. Bu kanunda devrimden sonra kaldırılmış. Şah dönemi yapılmış hatta evlilik yaşı da bundan sonra düşürülmüş. Kaldırılmasaydı eğer ben çocukken evlendirilmezdim, belki bende okuyabilirdim, bunu çok isterdim.” (K2)

Aileyi Koruma Kanunu'nun kadına velayette hak tanıdığını söyleyen diğer bir katılımcımızda soruya cevabını şu şekilde söylemiştir;

“Keşke kaldırılmasaydı. Söz hakkımız olurdu. Boşanma, velayet ve evlilik yaşı gibi. Şu an ise hiçbir kadının bu hakları yok ve sırf bu yüzden kadınlar her türlü zorluğa katlanmak zorundalar. Öncesinde boşanma esnasında kadına da velayet için hak verilmiş ama daha sonra değişmiş sadece babaya verilmiş bu hak.” (K4)

Bunların yasanın Şah dönemi olduğunu ve yasa ile ilgili bilgisi olmayan katılımcılarımız ise araştırmanın amacı doğrultusunda yönettiğimiz soruya şu cevapları vermişlerdir.

“Pek bir şey bilmem ben. O dediğiniz şey neye yarar onu da bilmiyorum. İran'da bize iyi davranırlardı. Biraz baskı vardı ama biz memnunduk. Hala gider geliriz eşimle. Çocuklar çok gelmezler ama.” (K7)

“Aslında çok bir bilgim yok. Şah dönemi yapılmış sonra kaldırılmış dediğiniz gibi” (K8)

Araştırmanın amaçları doğrultusunda katılımcılara yöneltilen bu alt başlıkta analiz edilmeye çalışılan bir diğer soru da “İslam Devrimi'nden sonra kadınların başörtü kullanmasının yasal zorunluluk olması hakkında ne düşünüyorsunuz?” olmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar yorumlanarak analiz edilmiştir. Katılımcıların sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında şeriat kanunlarının başörtüsü yasağının konulmasının sebebi olduğunu düşünenler vardır. Bunların dışında şeriat kanunlarının başörtüsü yasağının konulmasında bir araç olarak kullanıldığını belirtenlerde vardır.

Katılımcılarımızdan K1 soruya yanıt olarak;

“Devrime kara çarşafı ile katılan kadınlar aslında bu sonu kendi elleri ile hazırladı. Ayetullah Humeyni’nin gelmesi ile şeriat kanunları geldi ve ilk yapılacaklar listesindeki başörtüsü takma zorunluluğu getirildi. Gelenekselci kesim bu zorunluluktan memnun gözüküyordu fakat biz değildik. Okula giderken bile polislerin gözü sürekli üzerimizdeydi. Rahatsız edici bir durum.” (K1) demiştir.

Katılımcılarımızdan K6 da başörtüsü takma sorunluğunu şeriatın uyguladığı “zorbalık” olarak değerlendirmiş ve şu sözlerle dile getirmiştir;

“Düşüncem açık ve net sadece zorbalık. İslamiyet’in kadınlara örtünmeyi buyurduğunu söylerlerdi. Bunu yapmak zorundayız. Ama İslamiyet kapanmadı diye bir kadına şiddet uygula demedi. Eğitim konusunda da eksikliklerimiz olduğu için ne doğru ne yanlış bilmeden yapardık.” (K6)

Bunların dışında Şah dönemi getirilen başörtüsü yasağı ile devrimden sonra getirilen başörtüsü takma zorunluluğunu birbiri ile kıyaslayan katılımcılarımız da düşüncelerini dile getirmişlerdir.

“Bu yasakta devrimden sonra geldi. Aslında devrim ülkede çoğu şeyi değiştirdi. Fakat şimdi daha iyi anlıyorum halk devrimi istemiş. Şah döneminde İran için çok iyi geçmemiş. İyi tarafları hiç mi yok tabi ki var. Bu dönemde birçok reform yapılmış biraz öncede söylediğim gibi kadına evlilik konusunda verilmeyen bir hak Şah dönemi verilmiş. Fakat halk bu reformları İslamiyet’te uzaklaşıyoruz olarak anlamış ve çareyi Ayetullah Humeyni ve devrimde bulmuş bana göre. Devrim ile de birçok yenilik yapılmış ama bunlar ülkeyi ileri götürmek yerine geri çekmiş. Başörtüsü yasağı bunun en çarpıcı örneği. Halk zamanla bu yasağa da tepki göstermiş tıpkı Şah döneminde başörtüsü kullanmanın yasaklanması gibi. Kadınlar ne giyeceklerine kendi karar vermek istiyor artık devlet buna karışmasını istiyorlar.” (K3)

“Şeriat kanunları geldi başörtü yasağının da gelmesi normaldi. Şah dönemi başörtüsü takmak yasak, devrimden sonra takmamak suç. İran’da kadınlar kim yönetirse onun dediklerini yapıyorlardı. Özgürlük yoktu.” (K4)

“Biraz öncede söylemiştim polisler yetiştirilmiş sırf başörtüsünü doğru takılmadığını kontrol etmek için. Dayatma. İnsan hayatına özgürlüğüne bir müdahale. Daha önce de başörtüsü yasaklanmış. Allah aşkına ne istiyorsunuz biz kadınlardan. Bir takması yasaklanıyor, bir de takma zorunluluğu geliyor. Cinsiyetçi düşünmeyin bizde bir bireyiz karar verme yetkimiz var. Bizim yerimize neden karar veriliyor. İşte bundan kaçıp geldim ben.” (K5)

Katılımcılar başörtüsü yasağını sadece Şah Dönemi-İslam Devrimi olarak karşılaştırmamış aynı zamanda bu kanunların kadınların özgürlüğüne bir müdahale olarak görmüşlerdir. Araştırmaya katılan katılımcılardan elde edilen bulgulara göre kıyafetlerini seçme özgürlükleri olmayan kadınlar bu tür sebeplerden dolayı göç etmeyi tercih etmişlerdir. Fakat bu zorunluluktan memnun olan kişilerde vardır. Memnun olan

katılımcılarda özellikle dikkat çeken nokta ise diğer katılımcılara göre yaşlarının daha ilerlemiş olmasıdır. (K7 49, K8 53 yaşındadır.)

“Kadın dediğin kapatacak kafasını kızım. Allah bize öyle buyurmuyor mu? Başınızı kapatın, üzerinize uzun şeyler giyin. Keşke daha önce olsaymış zorunluluk.” (K7)

Katılımcılarımızdan K8, K7'nin aksine başörtüsü takma zorunluluğunu, Türkiye'ye geldiğin de aslında bir tercihte olabileceğini anlamıştır. Fakat Türkiye'ye yerleştikten sonra başörtüsünü çıkarmamıştır. İran'daki zorunluluğu aslında zorunlu olarak yapmamıştır.

“Kızım biz müslümanız. Müslüman olduğumuz için başımızı kapatırız. Olması gereken de aslında budur. Bunun zorunluluk değil de bir tercih olması gerektiğini ben Türkiye'de öğrendim. Tuhaf olan bunu İran'da destekleyen kadınların olması. Çarşaf giyen giymeyeni kötülüyor. Çarşafın da başörtüsünün de siyasete alet olması çok üzücü. Asıl amacının dışına çıkıyor ve kimse bunun farkında değil. Başını kapatmadın diye kadını cezalandırıyorlar. Kimse de demiyor bu Allah ile kul arasında seni ne ilgilendirir diye. Kendimi bildim bileli başımda örtü var. Bana da tercih hakkı verilmedi. Ama neyi, neden yaptığının bilincinde olan bir insanım çok şükür. Başta zorunluluk olan şey sonrasında kendi tercihim oldu. İran'da büyüseydim ve orada yaşamaya devam etseydim hala böyle mi düşünürdüm bilmiyorum.” (K8)

3.3.5. Barışın Sembolü “Beyaz”

Araştırmanın amacı kapsamında düzenlenen araştırma sorularından son soru olan “*Beyaz Çarşamba eylemleri ile ilgili ne biliyorsunuz? İran'da olsaydınız bu tür eylemlere katılır mıydınız?*” sorusuna alınan yanıtlar bu alt başlık altında analiz edilmeye çalışılmıştır. Analizler sonucunda birbiri ile bağlantılı iki tablo elde edilmiş ve cevaplar bu tablolar aracılığı ile yorumlanmıştır.

Tablo 11: Beyaz Çarşamba Eylemlerine İran'da Olsaydınız Katılır Mıydınız?

CEVAPLAR	KİŞİ
KATILIRDIM	4
KATILMAZDIM	2
CEVAPSIZ	2

Araştırmaya katılan 8 kadın katılımcımızdan 4 tanesi İran'da olsaydım “Beyaz Çarşamba Eylemine” katılırdım derken, bu eyleme katılmayan 2, soru karşısında cevapsız kalanda 2 kişi olmuştur. Katılırdım diyen K1 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir;

“Bahsettiğim gibi İran’da birçok kadın başörtüsü takma zorunluluğuna karşıydı. Bu zorunluluğa daha fazla dayanamamış olmalı ki böyle bir eylem gerçekleştirmişler. Haberlerden ve sosyal medyadan takip ettim eylemi. Katılmak için İran’da olmama gerek yok çünkü sosyal medya üzerinden destek oldum onlara. Böyle bir yasağın olması kadının özgürlüğüne karşı yapılan bir şeydir. Umarım bir gün kadınlarında değer gördüğü bir ortam oluşur.” (K1)

Yöneltilen “İran’da olsanız katılır mıydınız?” sorusuna cevapsız kalan iki katılımcımız “Beyaz Çarşamba Eylemleri” hakkında bilgilerinin olduğunu da söylemişlerdir.

“Haberlerde izledik kadınlar başörtülerini çıkarıp sallıyorlardı. Eylem ile ilgili benim pek bir bilgim yok kızım anlatmıştı biraz. Onlar destek verdilerde. Kadınların ne yapması gerektiğine İran’da hükümet karar veriyor. Kadınlar orda özgür değil. İran’da olsaydım katılır mıydım bilmiyorum ama kızlarım katılmak isteselerdi izin verirdim.” (K2)

Katılımcılarımızdan K2 eyleme aslında destek olmuştur, bunu eyleme katılımı diyerek değil de “kızlarım katılmak isteselerdi izin verirdim” şeklinde dile getirmiştir.

“Artık birileri dayanamamış bu dayatmaya ki seslerini çıkarmışlar. Çıkardılar da ne oldu yani şimdi diyorum. Eylemi başlatan kadın tutuklandı. Eylem sadece sosyal medyada fotoğraf paylaşarak devam etti. İranlı kadınların eline ne geçti. Hiçbir şey.” (K5)

Katılımcılarımızda K5 ise eylemin temelde bir ses çıkarma olarak görmüş fakat eylem sonucunda kadınların amaçlarına ulaşamadıklarını olayın sadece sosyal medyadan ilerleyebildiğini söylemiştir.

Araştırmaya katılan 8 kadından 2’si eylemi desteklememiştir. Bunlar “İran’da olsaydınız bu tür eylemlere katılır mıydınız?” sorusuna katılmadım diyen katılımcılardır. Katılımcılarımızdan K7 bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtmiştir;

“Eylemleri gördük televizyondan izledik. Başlarını açıyorlar bide bunları televizyonda yayınlıyorlar. Günah kızım günah. Ben çok küçüktüm başımı kapattığımda kızım olsaydı ona da aynısını öğretirdim, ben annemden böyle gördüm başka nasıl olur bilmem.” (K7)

Tablo 12: Sosyal Medya’dan Eyleme Destek Olanlar

DESTEK OLANLAR	4
DESTEK OLMAYANLAR	4

Eyleme sosyal medya üzerinden destek veren kişiler aslında, “İran’da olsaydınız bu tür eylemlere katılır mıydınız?” sorusuna katılırdım yanıtı veren kişiler ile aynı kişilerdir.

“Bir önceki soruda halkın başörtüsü yasağına tepki göstermesi derken bu eylemden bahsetmek istemişim. Ben kapalı bir kadın olarak bu eylemi elbette destekliyorum. Bu kapalılık açıklık değil kadının özgürlüğüne saldırı. Sadece kadınlarında değil her bireyin kendi kıyafetlerini seçme özgürlüğü olmadı. Mesela erkeklerde de şapka kanununun olması gibi. İran’da olsam katılır mıydım, mutlaka katılırdım. Ama Türkiye’den de destek verdim bu eyleme. Twitter üzerinden paylaşımlar yapıldı, ‘hastang’ler açıldı. Bende birkaç paylaşım yapmıştım. Benim gibi İran’da olmayıp, hatta İranlı olmayıp bu eyleme destek verenleri görmek çok güzel.” (K3)

Katılımcılarımızdan K3, başörtülü biri olarak bu eyleme destek verdiğini, aslında eylemin kadınların özgürlüğünü kısıtladığını belirtmiştir. İran’da olmasa da sosyal medyadan destek vermiştir. Ayrıca sadece İranlı kadınların değil diğer kadınlarında buna destek verdiklerini de belirtmiştir.

“Sosyal medyadan ve orada yaşayan tanıdıklarımın bildiğim kadarıyla bu kadınların bir baş kaldırışı diyebiliriz. Özgürlükleri için mücadele diye adlandırıyorum ben bunu. Ve evet orda olsam kesinlikle katılırdım. Sosyal medyadan her türlü desteği vermişim.” (K4)

Katılımcılarımızdan K4, eylemi sosyal medyadan ve İran’daki tanıdıklarından öğrendiğini aynı zamanda sosyal medyadan da destek verdiğini bu sözleri ile belirtmiştir.

“Haberlerde gördüm bende. Barış bayrağı gibi sallamışlar başörtülerini. İlk başlarda gurur duydum sonunda birileri bunun yanlış olduğunu fark etmiş ses çıkarıyor bu yanlışta dedim. Ama şimdi böyle düşünmüyorum. Eylemi gerçekleştiren kadın tutuklandı. Diğer kadınlarda sosyal medyadan duyurmaya çalıştılar bunu. Destekçileri çok oldu ben de paylaşım yaptım ama elde edilen bir şey yok. Sonuç hala aynı değişen bir şey olmadı.” (K6)

Son olarak K6, Türkiye’de haberlerde bu eylemi gördüğünü, sosyal medyadan da desteklediğini söylemiştir. Fakat eylemi başlatan kişinin tutuklanmasıyla eylemin istenilen amaca ulaşamadığını “*Sonuç hala aynı değişen bir şey olmadı*” sözleri ile ifade etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İran'da kadınlara verilen siyasi ayrıcalıkların İran İslam Devrimi'yle son bulduktan sonraki süreçte kadın haklarının nasıl değiştiğini bizzat İranlı kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kendi deneyimleri üzerinden bir çözümleme yapılarak ortaya koymak çalışma için önemlidir. Ayrıca İran'da yaşadıkları zorlu sürecin ardından göç etmek zorunda kalan İranlı kadınların neden Türkiye'ye göç etmek istediklerini de analiz etmek araştırma için önemlidir. Araştırma Türkiye'de pandemi koşullarının etkin olduğu döneme denk gelmesinden dolayı çevrimiçi ortamda katılımcılar ile görüşme yaparak gerçekleştirilmiştir. Nisan 2021-Ağustos 2021 dönemi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların gönüllü olması esas alınmış ve katılımcılar kartopu örnekleme kullanarak seçilmiştir. Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yöneltilmiştir. 11 tane soru bulunan yarı yapılandırılmış görüşme formunun 4 tane sorusu demografik soruları oluştururken, diğer 7 soru araştırma sorularını kapsamaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan görüşme formu katılımcılara yöneltilmiş ve araştırma sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya toplamda 8 kadın katılmıştır. 8 katılımcıdan en genci 26 yaşında bir öğrenci iken en yaşlısı 53 yaşında çalışmayan bir kadındır. Katılımcıların İran'dan Türkiye'ye göç ettikleri tarihe bakıldığında ise 8 katılımcının 6'sı 2000 (K1 2006, K2 2003, K3 2003, K4 2004 K5 2000, K6 2001) yılından sonra göç ederken 2 tanesi (K7-1986, K8-1983) 2000 yılından önce Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiştir. Katılımcılardan 3 tanesi çalışmamayı tercih ederken geri kalan 5 kişi çeşitli meslek gruplarına sahiptir.

Araştırmanın demografik veri analizleri yukarıdaki gibi olup, araştırma sorularının analizlerine bakılacak olursa, araştırmada katılımcılara 7 temel soru yöneltilmiştir. Bu 7 soru içerisinde birbirleri ile bağlantılı olanlar analiz edilip gruplandırılmıştır. Araştırma bulguları analiz edilirken İran da meydana gelen olaylar üzerinden çözümleme yapmak araştırma için önemlidir. Safevi Devletinden, Kaçar Hanedanlığına, Pehlevi dönemine İran'da kadına karşı tutumun nasıl olduğu araştırmada belirtilmiş ve sonuç kısmında bu bilgiler dikkate alınarak yazılmıştır. Pehlevi döneminde meydana gelen Beyaz devrim ile Pehlevi dönemine son veren 1979 İran İslam Devrimi ile kadınların yaşantılarında birçok değişiklik yaşanmıştır. Özellikle devrimden sonra o

zamana kadar kendisini gösteren Şii mezhep anlayışı tavan noktasına ulaşmış ve böylece Şiilik sosyal, ekonomi, kültür ve siyasal anlamda İran’da daha da görünür olmuştur. Bu çerçeveler ışığında araştırma sorularına verilen cevaplar analiz edilmiştir. İlk araştırma sorusu “İran’dan Türkiye’ye neden göç ettiniz? Sizi göç etmeye iten faktör/faktörler nelerdir?” ve ikinci araştırma sorusu olan “Neden göç etmek için Türkiye’yi seçtiniz?” soruları İran’dan Türkiye’ye yaşanan göçleri temel aldığı için gruplandırılmış ve araştırmanın bulgular kısmında “Kadınlar” Göçü” başlığı altında analiz edilmiştir. Bu cevaplar sonunda iki soruya da verilen cevaplar tablo haline getirilmiştir. Kadınların İran’dan Türkiye’ye göç etme sebepleri katılımcıların cevaplarına bakılarak gruplandırılmıştır. Bir katılımcının birden fazla cevap verdiği düşünülerek oluşturulan tabloda en fazla verilen cevap 4 kişi ile “eğitim” olmuştur. Eğitimi ise sırasıyla ekonomi (2), özgürlük (2), iş (2), sağlık (1) ve rejimden kaçma (1) takip etmektedir. Bu cevaplara bakıldığında katılımcılardan Türkiye’ye eğitim amaçlı gelenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür. Özellikle Kaçarlar Döneminde, Kaçar Hanedanının Batı ile iyi ilişkiler kurmasıyla kadın toplumda görünür olmuş ve eğitim alanında erkekler gibi eğitim almaya başlamışlardır. Pehlevi Döneminde de Kaçarlar döneminde olduğu gibi kadın hakları devam etmiş ve kadınlar için liseler açılmıştır. Fakat devrimden sonra Şii mezhebinin etkisini daha fazla göstermesi, batı yanlısı olma fikrinden uzaklaşmak istenmesi kadın hakları konusunda ülkeyi değişikliğe götürmüştür. Daha önceki yıllarda kadına verilen haklar değiştirilmiş ve eğitimde bundan nasibini almıştır. Karma eğitim kaldırılarak kadınlar sadece kadın hocaların olduğu okullarda okutulmuştur. Bu durumdan kurtulmak için kadınlar göç etmiş ve araştırmaya katılan katılımcıların cevaplarına bakıldığında, katılımcıların yarısı eğitim sebepli göç etmiştir. Bunun dışında ekonomi, özgürlük ve iş kaynaklı Türkiye’ye göç ettiklerini söyleyen 2 katılımcı söz konusudur. Pehlevi döneminde yaşanan petrolü millileştirme harekâtı veya devrimden sonra ülkenin Irak ile bir savaşa girmesi ülke ekonomisini kötü etkilemiştir. Bu sebepler insanlar göç etmek istemişlerdir. Bunların dışında özellikle kadınların “özgürlük” için Türkiye’ye göç edebilecekleri araştırma başında öngörülen sonuç iken, araştırma sonunda sadece 2 katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Sağlık sebebinden geldiğini söyleyen bir katılımcımız varken yine araştırma temelinde öngörülen sonuçlardan olan “rejimden kaçma” sadece bir katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

Bu bölümde katılımcılara sorulan diğer bir soru neden göç etmek için Türkiye’yi seçtikleri olmuştur ve alınan cevaplar tablo haline getirilmiştir. Bir katılımcının birden

fazla cevap verdiği düşünülerek oluşturulan tabloda en fazla verilen cevap 6 kişi ile “komşu ülke” cevabı olmuştur. Bu cevabı sırayla gelişmiş ülke (2), iş (2), eğitim (2), vize istememesi (1), sağlık (1), ekonomi (1), özgürlük (1) ve Türkiye’nin neden seçildiği konusunda fikri olmayan katılımcımız (K7) yer almıştır. Bu cevaplara bakıldığında 8 katılımcının 6’sı özellikle komşu ülke olmasından dolayı Türkiye’yi seçtiklerini dile getirmişlerdir. Buradan çıkarılacak sonuç kadınların göç ederken zorluk yaşamaktan korktukları için en yakın/komşu ülkesine göç etmeyi tercih ettiği olabilir. Bunun dışında 2 kişi tarafından verilen cevaplara bakıldığında iş, eğitim ve gelişmiş ülke cevapları çıkmıştır. Bu cevaplar ışığında katılımcılar yeni iş kurma, Türkiye’de ki iş imkanları gibi sebeplerden veya eğitimine devam etmek istemesi/Türkiye’de okumak istemesi gibi sebeplerden dolayı göç etmişlerdir. Gelişmiş ülke cevabını veren katılımcılar komşu ülkelerinden en gelişmiş ülke olan Türkiye’yi seçtiklerini dile getirmişlerdir. Gelişmiş ülke cevabı veren katılımcılar aynı zamanda komşu ülke cevabını veren katılımcılardır. Katılımcıların vize istememesi, sağlık, ekonomi ve özgürlük temelli Türkiye’yi göç için seçmeleri ise, ülkeye girişte kolaylık sağlanması, yaşadıkları yerde yetersiz sağlık koşulları veya Türkiye’de geldikleri yerde daha iyi bir sağlık koşulunun varlığı, Türkiye’de yeni iş imkanlarının sağlayabileceği ekonomik düzen ve özellikle ülkedeki Şii mezhebinin etkilediği rejimin kadınların özgürlüğünde kısıtlayıcı etken olması ve Türkiye’de kadınlara karşı bu tür baskı politikalarının olmaması kadınların İran’dan Türkiye’ye göç ederken Türkiye’yi seçme sebepleri arasındadır. 8 katılımcımızdan sadece bir tanesinin (K7) neden Türkiye’ye göç edildiği konusunda bir fikri yoktur. Görüşme sırasında çekimser ve korkak tavırları dikkat çeken katılımcının İran’dan Türkiye’ye göç ederken “Neden?” diye bile soramaması aslında İran’da o dönemde kadınların ikinci plana atılmasına, ülke değiştirirken bile fikrinin alınmamasına örnek olarak verilebilir.

Araştırma sorularından üçüncü soru olan “İran’da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?” ve dördüncü soru “İran’da kadına verilen değeri nasıl yorumlarsınız?” soruları İran’da kadın ve erkek arasındaki farklara odaklandığı için “Aradaki Farkı Bulunuz!” başlığı altında toplanmış ve analiz edilmiştir. Sorular karşısında verilen cevaplar yorum ağırlıklı olduğu için gruplandırılmamış, bu yüzden tablo haline getirilememiştir. İran’da kadın ve erkek arasında ne gibi farkların olduğuna dair katılımcılara yöneltilen soruya alınan cevaplar temel olarak ele alındığında devrimden sonra gelen İslam Devrimi ve beraberinde getirdiği şeriat kullarının etkili

olmasından dolayı kadın ve erkek arasında farklılıklar oluştuğuna varılabilir. Özellikle katılımcılardan K1 İran’da ki stadyum yasağından bahsetmiştir. Bunun dışında kadınlara çalışma hayatların “cam tavan” uygulandığını dile getirmiştir. Çalışmanın temelinde devrimin kadınların hayatlarında bir değişime sebep olduğu düşüncesi, çalışma sonunda katılımcılara yöneltilen “İran’da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?” sorusuna verilen cevaplar ışığında onaylanmıştır. Şeriat kuralları, çalışma hayatı gibi kadın ve erkek arasındaki farklar dışında eğitimde, kıyafet seçiminde hatta evlenme yaşında bile kadın erkek arasında farklar dikkat çekmiştir. İran’da kadınların bazı meslekleri yapmasına izin verilmemiştir, bunun dışında devrimden önce kadınların baş örtmeleri yasaklanmış fakat devrimden hemen sonra da kadınlara başörtüsü zorunluluğu getirilmiştir. Bu durum sadece kıyafet seçme konusunda değil kadınların özgürlükleri açısından da erkekler ile aynı olmadığını bir göstergesi olarak gösterilebilir. Evlenme yaşı ise devrimden sonra kaldırılan Aileyi Koruma Kanunu ile tekrar düşürülmüş ve kadınların evlilik yaşı erkeklere göre daha küçük yaşa alınmıştır. Bunlara bakıldığında İran’da kadın ve erkek konusunda bir eşitlik olmadığını aksine toplumun hemen hemen her alanında (çalışma, eğitim, sosyalleşme vs.) kadın ve erkeğin birbirinden ayrıldığı araştırma sonunda elde edilen verilerdendir. Bunun dışında bu bölümde katılımcılara İran’da kadına verilen değer sorulmuş ve bu soruya da katılımcılar yorumlayarak cevap verdikleri için tablo haline getirilememiş ve analiz yorum üzerinden gerçekleşmiştir. Katılımcılarımız çoğu İran’da kadına verilen bir değer olmadığını dile getirmişlerdir. Özellikle İslam Devrimi ile Şii mezhebinin varlığını daha fazla hissettirmesi, ulema sınıfının yönetimde daha çok etkili olması ile kadınların ilk önce “kadın” olmasına yüklenen sorumlulukları tamamlamalarına dayanan düşünce, kadınların toplumda gördüğü değeri değiştirmiştir. Bir katılımcımız (K6) İran’da kadına karşı verilen bir değer olduğunu, fakat bu değer erkek ile eş olmadığını söylemiştir. Sonuç olarak katılımcılarımızın verdikleri cevaplara bakıldığında, katılımcılarının çoğunluğu İran’da kadının bir değerinin olmadığını söylemeleri, araştırma temelinde amaçlanan İran’da kadına verilen değer katılımcılar tarafından analiz edilmesi hedefine ulaşılmıştır.

Araştırma sorularından beşinci ve altıncı sorular olan “Aileyi Koruma Yasası hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu?” ve “İslam Devrimi’nden sonra kadınların başörtü kullanmasının yasal zorunluluk olması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorularına verilen cevapların analizleri gruplandırılmış ve araştırmada “İslam Devrimi ile Neler Değişti?” alt başlığı altında verilmiştir. “İslam Devrimi’nden sonra kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu?” sorusuna verilen cevaplar analiz edilerek tablo haline getirilmiştir. Bu tablo sonucunda araştırmaya katılan katılımcılardan (bir katılımcının birden fazla cevap verdiği düşünülerek) alınan sonuçlara göre en fazla yoğunluk evlilik yaşının değiştirilmesi (3) ve boşanma hakkı (3) cevaplarında olmuştur. Bunları velayet hakkı (2), Şah dönemi yasalaştırılması (2) ve yasa ile ilgisi bilgisi olmayan (1) takip etmektedir. Şah dönemi yürürlüğe giren ve devrim sonrasında Ayetullah Humeyni tarafından kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” kadınların evlilik yaşını (Şah dönemine kıyasla) düşürmüş, boşanma hakkını ve boşanma sırasındaki çocuğun velayet hakkında sınırlandırmıştır. Araştırma temelinde öngörülen sonuçlara katılımcıların verdiği cevaplar ışığında ulaşılmıştır. Buna göre katılımcıların çoğu “Aileyi Koruma Yasası” ile ilgili temel bilgilere sahiptir. Fakat bir katılımcı (K7) yasa ile ilgili bir bilgisinin olmadığını iletmiştir. Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olur şeklinde yöneltilen sorulara ise katılımcılar kadının konumunun daha iyi olabileceğini (kadınların göç etmeyeceğini veya küçük yaşta evlenmek zorunda kalmayacaklarını) söylemişlerdir. Bu bölümde katılımcılara yöneltilen bir diğer soru da “İslam Devrimi’nden sonra kadınların başörtü kullanmasının yasal zorunluluk olması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu olmuştur. Katılımcılara yöneltilen soruya alınan cevaplar yorumlanarak analiz edilmiştir. Analiz sonunda katılımcıların birkaçı bu yasağın devrim ile gelen kurallarını geçerli olmasının etkili olduğunu söylemişlerdir. Bunların dışında bu zorunluluğun kadınların özgürlüğüne bir müdahale olduğunu söyleyenlerin yanında, bu zorunluluktan memnun olan katılımcılarda vardır.

Araştırmanın son sorusu olan “Beyaz Çarşamba eylemleri ile ilgili ne biliyorsunuz? İran’da olsaydınız bu tür eylemlere katılır mıydınız?” sorusuna verilen cevaplar ilk etapta katılımcının katılıp-katılmayacağına dair bir tablo ile analiz edilmiş, ardından bu eyleme destek verip vermedikleri de tablo haline getirilmiştir. Bu tabloda yer alan veriler ışığında 8 kadın katılımcıdan 4 tanesi bu eyleme katılacaklarını

belirtirken, 2 tanesi katılmayacağını ve 2 tanesi de soru hakkında herhangi bir cevap vermemiştir. Eyleme katılacağını belirten kadın katılımcılardan dördü de eyleme destek verdiklerini de iletmişlerdir. Beyaz Çarşamba Eylemlerinin temel amacı bedenleri ile ilgili kararları kendi vermek istemeleri üzerine kurulmuş ve bu isteklerini sosyal medya aracılığıyla duyurmak istemişlerdir. Bu konuda İran’da eylemi gerçekleştiren kadınların sosyal medya üzerinden destek vermek, kadınların isteklerinin daha fazla kişi tarafından duyulmasını sağlayacağı için Türkiye’de yaşayan İranlı kadınlarda ülkelerindeki hemcinslerine destek olmuşlardır. Katılımcıların dördünün eyleme sosyal medya üzerinden destek vermeleri ülkeleri ile bağlarını tamamen koparmadıklarını da göstermiştir.

Sonuç olarak katılımcılara, araştırmanın amaçları doğrultusunda ortaya konulan 7 tanesi temel olan 11 soru yöneltilmiş ve sonuçlar analiz edilmiştir. Araştırma sonunda; İranlı kadınların göç etmelerindeki temel sebep eğitimidir. Ardından iş, ekonomi ve daha özgür bir hayat gelmektedir. Coğrafi konum itibari ile Türkiye ve İran’ın komşu olması İranlı kadınların Türkiye’yi seçmelerine sebep olmuştur. İran’da devrimden sonra Şii mezhebinin varlığını daha fazla hissettirmesi, ulema sınıfının yönetimde daha çok etkili olması, kadın ve erkek arasında gözle görülebilir bir fark olduğuna, katılımcılardan alınan cevaplar sonunda ulaşılmıştır. Pehlevi döneminde başörtüsü takma yasağının olması ve devrimden sonra yasağın tam tersi bir duruma gelmesi kadınların bedenleri, hayatları ile ilgili karar vermek yetkisinin dahi olmadığını göstermiştir. Şah döneminde yasalaştırılan ve devrim sonunda kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında araştırmaya katılan İranlı kadınların bilgisinin yetersiz olduğuna araştırma sonunda ulaşılmıştır. İranlı kadınların “Aileyi Koruma Yasası” ile ilgili bilgileri, evlilik yaşının değiştirilmesi, boşanma hakkı ve çocuğun velayet hakkı konusu ile sınırlı kalmıştır. İran’da yaşanan devrim sonrası başörtüsü takma zorunluluğu da gelmiştir. Bu zorunluluğun İran’daki yetersiz eğitimden kaynaklı olduğu görüşüne araştırma sonunda ulaşılmıştır. İran’da yaşayan kadınların başörtüsü takma zorunluluğuna karşı yaptıkları “Beyaz Çarşamba Eylemini” Türkiye’den destekleyen İranlılarda olmuştur. 2018 yılında İran’da gerçekleşen “Beyaz Çarşamba Eylemleri” hakkında Türkiye’ye göç etmiş İranlı kadınların, ülkeleri ile ilişkiyi tamamen koparmadıkları, haberleri takip ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ülkede yaşamalarına rağmen katılımcıların yarısı bu eyleme uzaktan destek vermişlerdir

KAYNAKÇA

(<https://iramcenter.org/mavi-kiz-ve-iranda-toplumsal-vidan/> ,20.12.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır).

(<https://www.iramcenter.org/iranlilarin-turkiyeye-goc-motivasyonlari/> ,05.05.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Abdollahifard, P., (2020), İran’da Feminizm Gelişimi, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 4(2), ss352-384.

Abrahamian, E., (2014), Modern İran Tarihi, Çev. Dilek Şendil, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).

Ağçoban, S., (2016), Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 2(1), ss14-24.

Aktaş, C., (2004), Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri, İran’da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim, (İstanbul, Kapı Yayınları).

Arı, T., (2017), Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi (Cilt 1), (Bursa, Alfa Akademi Yayınları).

Arıkan, A., (2018), İslam Dünyasının Mezhepsel Haritası ve Nüfus Dağılımı, İslam Araştırmaları Dergisi, Cilt 29(2), ss348-379.

Aydoğmuşoğlu, C., (2015), Safevi Devleti Tarihi (1501-1736), (Ankara, Kimlik Yayınları).

Baharlı, İ., (2021), Safavi Dönemi Kızılbaş Türkmen Toplumunda Kadın (Bir Kızılbaş Kadın Örneği Taçlı Begüm), İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 61 (1), ss.339-355.

Bora, A., (2010), Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketi, Bilig Dergisi, Cilt 53, ss51-64.

Buz, S., (2007), Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 18(2), ss37-50.

Connell, R.W., (2017), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, Çev. Cem Soydemir, (İstanbul, Aytınrı Yayınları).

Coşkun, İ. & Soleimanien, M., (2014), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Cilt 11(41-42), ss113-140.

Çağlar, N., (2014), Haberlerde Cinsiyetçilik ve Kadın Adaylar, Toplumsal Cinsiyet ve Medya, (Ed.Huriye Kuruoğlu & Bermal Aydın), (Ankara, Detay Yayınları).

- Çelebi, N.O., (2012), İran İslam Devrimi'nde Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın Rolü, (Yayın No 306576), [Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Çevik, E., (2015). Pehlevi Dönemi Kadın Modernleşmesi (1921-1979), (Yayın No 380082). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Danış, D., (2004), Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye, Birikim Dergisi, Cilt 184-185, ss216-230.
- Deniz, T., (2014), Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye, Türkiye sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt 18 (1), ss.175-204.
- Deniz, Y., (2018), Orta Doğu'da Vehhabi-Şii Mücadelesi, TESAM Akademi Dergisi, Cilt 5(1), ss63-95.
- El-Hillo, M., (2020), İran Eşitlikçi Kadın Hakları Perspektifinden "Kadın Meselesinin" Açıklanması, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 4(1), ss149-180.
- Ercan, M., (2015), Bölgesel Politikalar Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkileri, I. Uluslararası Kafkasya-Orya Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Kars, ss427-442.
- Garthwaite, G.R., (2021), İran Tarihi, Pers İmparatorluğundan Günümüze, Çev. Fethi Aytuna, (İstanbul, İnkılap Yayınevi).
- Ghanbary, R., (2013), İran Kadınları, Aile ve Kadın Sempozyumu, Kırıkkale, ss67-71.
- Gökdemir, A., (2021), Orta Doğu'da Kadının Yeri ve Sinemada Temsili: Sorayayı Taşlamak Film Analizi, Journal Of Communication Science Researchs, Cilt1(2), ss81-96.
- Göle, N.,(2010), Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme, (İstanbul, Metis Yayınları).
- Güç, A., (2008), İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 17(2), ss649-673.
- Gündoğan, Ü., (2011), Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme, Orta Doğu Analiz, Cilt 3(29), ss.93-99.
- Gürhan, N., (2010), Toplumsal Cinsiyet ve "İslami Feminist" Söylem, Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Sempozyumu, ss.365-383.
- İçduygu, A. & Aksel, D., (2012), Türkiye'de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü, Ankara, ss.1-72.
- İlyasoğlu, A., (2015), Örtülü Kimlik, İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri, (İstanbul, Metis Yayınları).

- Kahraman, L. (2017)., İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 17(2), ss71-120.
- Kalaylıoğlu Akis, Y., (2014), Uluslararası Göç Bağlamında Bourdieu'nun Kavramları: Ankara'da Yaşayan İranlılar Örneği, İdealkent Dergisi, Cilt 14, ss.182-205.
- Karadeniz, Y., (2013), Kaçarlar Döneminde İran (1795-1925), İdari, Askeri, Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, (İstanbul, Selenge Yayınları).
- Karakaya, H., (2018), Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın, Journal of Analytic Divinity, Cilt 2(2), ss36-62.
- Karaoğlu, O., (2021), Şiiliğin İran Dış Politikasına Etkileri, (Yayın No 668377), [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Kavak, A., (2015), Kaçar Hanedanı Döneminde (1795-1925) İran'da İrşad Faaliyetleri Yürüten Nakşibendi-Halidi Şeyhleri, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Cilt 6 (12), ss.77-102.
- Kaya, M., (2017), Muhammed Musaddık'ın İran Petrollerini Millileştirme Çabaları ve Sonu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi, Cilt 117 (231), ss.157-166.
- Kaya, M., (2021), Muhammed Rıza Şah Pehlevi Dönemi ve Modernleşme Hareketleri (1941-1979), Modern İran Tarihi Kaçar Hanedanı'ndan İslam Devrimi'ne (Ed. Osman Karacan), (İstanbul, Selenge Yayınları), ss393-430.
- Kılavuz, N., (2020)., İran İslam Devrimi'ne Giden Süreçte Rex Sineması Faciası ve Etkileri, (Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt 9(26), 2020), s203.
- Kırılmaz, A. & Erol, S.M., (2018)., İran Diasporası'nda Kadın Üzerine Bir Okuma, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt 2(2), ss14-43.
- Kiren, A., (2021), Diaspora Özellikleri Bağlamında İstanbul'da İranlılar (1870'lerden Cumhuriyetin İlk Yıllarına), İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(1), ss55-80.
- Kuduoğlu, A., (2019), İran'da Musaddık Dönemi: 1951-1953, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 2 (2), ss.37-62.
- Kurt, M., (2018), Safevi Dönemi Şii Ulema ve Velayet-i Fakih'in Ortaya Çıkışını Hazırlayan Tarihsel Süreç Üzerine, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 2(1), ss61-90.
- Lotfi, S. & Porsuk, S., (2021), Türkiye'ye Göç Etmiş İranlı Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumlarının Değerlendirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20(78), ss.1047-1059.
- Namdar, A., (2019), Türkiye'de Yaşayan İranlı Sığınmacı ve Mülteci Kadınlarda Kaygı Düzeyini Etkileyen Faktörler, (Yayın No 561153), [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

- Okyar, O., (2017), İran'da Kadın Hakları: Uluslararası Sisteme Feminen Bir Bakış, Fe Dergisi, Cilt 9(1), ss.120-133.
- Onat, H., (2013), İran İslam Devrimi ve Şiilik, Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, ss.223-256.
- Radmord, S., (2013), Kadınlar, Yükseköğretim ve İş Gücü Piyasası: İran Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5(9), ss82-92.
- Rahimova, A., (2020), Modern İran'ın Oluşum Süreci:20.Yüzyılın İkinci Yarısında İran'da Meydana Gelen Siyasi ve Sosyal Dönüşümler, (Yayın No 658791), [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Sancar, S., (2016), Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi, (Ankara, Nika Yayınevi).
- Sarıkaya, M.S., (2011), İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler, (İstanbul, Rağbet Yayınları).
- Sekmen, N., (2019), İslam ve Feminizm Temelinde Devrim Sonrası İranlı Kadınlar, (Yayın No 571002), [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü].
- Sevil, Ü. & Aksu, H., (2010), Göç ve Kadın Sağlığı, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, Cilt 2(3), ss133-138.
- Sinkaya, P., (2010), İran İslam Cumhuriyeti'nde Kadın Meselesi ve İslami Feminizm Hareket, Akademik Orta Doğu Dergisi, Cilt 5(1), ss43-67.
- Tandoğan, Ş.M., (2021), İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt 5(2), ss205-234.
- Tandoğan, Ş.M., (2021), Yeni Paradigma Bağlamında Orta Doğu'daki Toplumsal Hareketlerin İncelenmesi: İran ve Mısır Örnekleri, Mülkiye Dergisi, Cilt 45(3), ss.587-616.
- Tasar, N., (2019), 1979 İran İslam Devrimi Sonrası İran'ın Yumuşak Güç Politikasında Jeopolitik ve Mezhepsel Boyutu, Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul, ss585-598.
- Temizer, C.N., (2014), İran ve Mısır'da Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri (Yayın No 354018). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü].
- Türkoğlu, A.J., (2022), Basic Kadın Kollarının İran Sosyopolitik Yaşamındaki Rolü, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM Yayınları), ss1-23.

- Uludağ, S., (2014), İslam'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler, (İstanbul, Dergah Yayınları).
- Waghefi, S., (2014), Devlet ve Diaspora Çıkmazında Feminizm: Türkiye'deki Sığınmacı Kadınların Toplumsal Dışlanma ve Gündelik Direniş Deneyimleri, Fe Dergisi, Cilt 6(2), ss51-61.
- Yantur, P., (2017), Orta Doğu Ülkelerinde Kadın İstihdamı: İran ve Türkiye Örnekleri, (Yayın Nı 460542), [Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü].
- Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2005), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Ankara, Seçkin Yayıncılık).
- Yılmaz, K., (2021), İran Siyasal Kültüründe Şia: Devrimden Günümüze İran Siyasetinde Şiiliğin Etkisi, İran Çalışmaları Dergisi, ss103-125.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Safevi Hanedanlığı Hükümdarları.....	24
Tablo 2: TÜİK 2019 Verilerine Göre İran'dan Türkiye'ye Göç İstatistikleri	50
Tablo 3: TÜİK 2019 Verilerine Göre Türkiye'de İkamet Eden İranlı İstatistikleri	51
Tablo 4: Katılımcıların Yaş Dağılımı	52
Tablo 5: Katılımcıların Meslek Dağılımı.....	52
Tablo 6: Katılımcıların Türkiye'de Yaşadıkları İllere Göre Dağılımı.....	53
Tablo 7: Katılımcıların Göç Ettikleri Tarihe Göre Dağılımı	53
Tablo 8: İran'dan Türkiye'ye Neden Göç Ettiniz?	54
Tablo 9: Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtiniz?	55
Tablo 10: Aileyi Koruma Yasası Hakkındaki Bilgilerin İstatistikleri	59
Tablo 11: Beyaz Çarşamba Eylemlerine İran'da Olsaydınız Katılır Mıydınız?	62
Tablo 12: Sosyal Medya'dan Eyleme Destek Olanlar	63

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Görüşme Formu

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN İRANLI KADINLAR ÜZERİNE FENOMENOLOİK BİR ARAŞTIRMA

Sayın Katılımcı,

Bu çalışmada İran’daki kadın haklarını İran’dan Türkiye’ye göç eden kadınların bakış açısı ile ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada görüşme süresince dile getirecekleriniz tümüyle gizli kalacak olup herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacak, yalnızca bu çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Görüşmemiz, yaklaşık 1-2 saat sürecektir. Araştırmaya gösterdiğiniz ilgi ve yaptığımız katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Adem

SAĞIR

Büşra ANBARCI

Görüşme No:

Tarih:

Kişisel Bilgiler

Yaşınız:

Mesleğiniz:

Nerede Yaşıyorsunuz?

Ne zaman Türkiye’ye göç ettiniz?

1)İran’dan Türkiye’ye neden göç ettiniz? Sizi göç etmeye iten faktör/faktörler nelerdir?

2)Neden göç etmek için Türkiye’yi seçtiniz?

3)İran’da kadın-erkek arasında hangi alanlarda fark var?

4)İran’da kadına verilen değeri nasıl yorumlarsınız?

5)İslam Devrimi’nden sonra kaldırılan “Aileyi Koruma Yasası” hakkında ne biliyorsunuz? Kaldırılmasaydı İran’da kadının konumu nasıl olurdu?

6)İslam Devrimi’nden sonra kadınların başörtü kullanmasının yasal zorunluluk olması hakkında ne düşünüyorsunuz?

7) Beyaz arşamba eylemleri ile ilgili ne biliyorsunuz? İnan'da olsaydınız bu tür eylemlere katılır mıydınız?

Ek 2: Etik Kurul Kararları

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ : 23.02.2022
TOPLANTI NO : 2022/02

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 1:

14/01/2022 tarihli Doç. Dr. Adem SAĞIR'ın Etik Kurul form ve ekleri görüşüldü.

Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Adem SAĞIR danışmanlığında yürütülen “Türkiye’de Yaşayan İranlı Kadınlar Üzerine Sosyolojik Araştırma” konulu çalışma kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan çalışmasının etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Elif Çepni', with the text 'ASLI GİBİDİR' printed below it.

ASLI GİBİDİR

Prof. Dr. Elif ÇEPNİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Kastamonu'nun Tosya ilçesinde tamamladı. 2014 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde lisans eğitimine başladı. 2018 yılında lisans eğitiminden mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Bölge Çalışmalarında yüksek lisans programına başladı.